REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXVIII. ÉVFOLYAM 6. SZÁM Ára: 500 Ft 2021. DECEMBER

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös Jász-kun Redemptiora utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták kiváltságaikat Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

A Jászsági Hagyományőrző Egylet tagjai Jászberény főterén *Fotó: Suba Bea*

TARTALOM

A jászok és a kereszténység II. rész ..... 2-6. oldal
„Légy üdvözölve jászberényi református egyház!” Bethlenfalvi Simon Ferenc református lelkész élete és emléke.....6-10. oldal
EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL
Szuchányi Èva Izabella két élete.....11-17. oldal
Könyv a jász ekegyárosról..... .....14. oldal
Légszennyezés és megoldási javaslatok Jászberényben a 19. század második felében ....15. oldal
Viseletkonferencia Egerben.....16-17. oldal
Emlékezés régi jászberényi tanárokra
XXVIII. Igazgatók III..... 18-20. oldal
Hagyományőrzők köszöntése a Jász Múzeumban..... .....21. oldal
70 éve halt meg Binder Ottó tábornok úr Kunszentmártonban.....22-23. oldal
Búcsúkoncertet adott és feloszlott a The Árpád Darázs Singers ....23. oldal
VERSELŐ MAGYAROK.....23. oldal
Tudományos konferencia Jászapátin.....24-25. oldal
Helytörténeti konferencia Lajosmizsén ....26. oldal
Csíkos Sándor nagykunkapitány köszöntése..... ....26. oldal
Emléktáblát avattak.....27-28. oldal
Lajosmisei népdalok.....28-29. oldal
Helyi értékek napja a kunszentmártoni járásban.....29-30. oldal
Szatócsbolt Múzeum nyílt Jászapátin..... .....31. oldal
Egyesületi kirándulás Ceglédre és Jászkarajenőre..... .....32. oldal

A jászok és a kereszténység II. rész
A jászok római katolikus vallási élete a török hódoltság idején

A török hódoltságot megelőző években a királyainknak együtt adózó jászsági falvak lakói keresztények voltak. Vallási életükre azonban a kereszténységen belüli szétszakítottság volt a jellemző. A katolikusok között voltak, akik a püspökség alá tartozó egyházmegyei papok által közvetített tanokat követték, és voltak, akik a térítő ferencesekhez húztak. A ferenceseknek a jászokra gyakorolt, nem elhanyagolható hatását több tényezőnek is tulajdoníthatjuk. Zsigmond uralkodását megelőzően lényegében egyedül ők ismertették meg a jászokat a római keresztény tanokkal, s minden bizonnyal ők szervezték vallási életüket is. A megtérítésükért hálás jász nép által építtetett jászberényi kolostort a felépülte után néhány évvel, 1492 körül a mariánusoktól a rendnek az 1514. évi parasztháború szellemi előkészítésében és a háborúban is nagy szerepet játszó plebejus nézeteket valló obszerváns ága vette át. S a középszintű egyházi igazgatás kiépülte és az egyes plébániáknak papokkal történő ellátását követően a ferencesek és a jogokat birtokló egyházmegyei papok érdekei gyakorta ütköztek.

A jászokra jelentősen hatott a reformáció is, melynek következtében a jász főváros törvényhatóságilag is két részre, Jászvárosra és Magyarvárosra szakadt. Feltehetően a berényi plébániatemplom papja hívei egy részével, és a jászkiséri plébánia is a reformata ecclesiához csatlakozott. Ahogy Pintér Jenő, a jászberényi levéltárban őrzött oklevelek kiadója fogalmazta, *„vallási villongás tüze lobogott a városban”.*

1526. szeptember 12-én a Mohácsnál győztes török seregek a királyi udvartól magára hagyott budai várba is benyomultak, azt kifosztották, s szűk kétheti ott tartózkodás után átkeltek a pesti oldalra, és a Duna-Tisza közén megindultak déli irányban. Október 10-én hagyták el az országot. A Budáról visszavonuló seregek egyik csapatteste felégette a várossal együtt a jászberényi kolostort is. A jászságiak ekkor ismerkedtek meg először közelebbről a törökkel. A ferencesek 1530-ban visszatértek és rendbe hozták otthonukat. P. Szécsényi Bálintot 1535-ben Jászberényben találjuk, aki 1548-ban Szécsényben tűnt fel újra mint gyóntató pap. Ugyanebben az évben az obszerváns ferencesek tartományi gyűlése megszabta, hogy miként kell fellépni a lutherizmus bűnébe eső rendtaggal szemben, s egyidejűleg megtiltotta a lutheránus könyvek birtoklását. Azonban ezeket a végzéseket később is meg kellett újítani, ami nem feltétlenül arra utal, hogy mindenki lelkiismeretesen alkalmazkodott volna hozzájuk.

A jászberényi rendház befogadóképessége elégséges lehetett ahhoz, hogy 1537. május 20-án, Pünkösd napján itt tarthassák meg az Üdvözítőről elnevezett magyarországi szalvatoriánus ferences rendtartomány káptalanját, tartományi gyűlését, amelynek 50 résztvevője volt. A gyűlés előtt a generális általános biztosa végigjárta a kolostorokat és sok olyan hiányosságot tapasztalt, amelyek Szent Ferenc szigorú szabályaival összeegyeztethetetlennek bizonyultak. Ezeket a szabálytalanságokat Jászberényben a tartományi gyűlésen ekképpen orvosolták. A kolostorok éléstárába a továbbiakban tilos világiakat küldeni, foglalkoztatni, tilos csirkéket nevelni és tyúkokat ültetni, lovakat vagy ökröket tartani és azokkal járni. Megújították azt a szabályt is, hogy a szerzetesek sehová, még vidékre kéregetni sem mehetnek egyedül. Megtiltották, hogy a kezdő növendékeket egyik kolostorból a másikba küldjék, s őket kéregetni sem engedték. A rendtartomány őrének kellett kiválasztania egy kolostort a növendékek számára, s neki kellett meghatározni azt is, hogy a szerzetesek és a növendékek közül kik viselhetnek fa sarukat, s kik nem. Ismételten szükségesnek tartották megkövetelni, hogy a betegekkel többet és gondosabban törődjenek, s az eddigieknél jobban bánjanak. Ebben az időben a jászberényi ferencesek egészen Bogácsig eljártak alamizsnát kéregetni. 1539-ben Budán tartották meg a ferencesek a kétéves esedékes rendtartományi közgyűlést, amelyen az 1541. évi közgyűlés színhelyéül ismét Jászberényt jelölték ki. Azonban a bekövetkező háborús események miatt – 1541. augusztus 29-én I. Szulejmán szultán serege csellel elfoglalta Buda várát, s ott most már tartósan berendezkedett – a jászberényi közgyűlésre nem került sor. 1542-ben a nagyváradi Szentlélek kolostorban gyűltek újra össze Fráter György oltalma alatt. Ezen a közgyűlésen a török által fenyegetett kolostorokban lakó testvéreknek, így a jászberényieknek is megengedték, hogy két lovat és kocsit tarthassanak, amivel szükség esetén elmenekülhetnek. 1537-től a berényi ferenceseknek Bogácsról le kellett mondaniuk Fülek javára, itt már többé nem gyűjthettek alamizsnát. 1544-ben a közgyűlés megbízta az esztergomi őrség elöljáróját, határozza meg, hogy a Pest megyei Káta nevű települések közül, – ahova 1541-ig a budai és pesti szalvatoriánusok jártak alamizsnát gyűjtögetni, minthogy nincs remény kolostoraik helyreállítására – , ezután mely településekre járjanak a jászberényiek és melyekre a gyöngyösiek alamizsnáért.

A jászberényi kolostor elöljárója volt 1531-ben Peterdi János, 1533-ban Hunyadi Ferenc, 1543-ban Kápolnai Mátyás, egyben a rendtartomány fő őre is. Arról is tudomásunk van, hogy 1543-ban a jászberényi katolikus papok, akik akkor már csak ferences atyák lehettek, bevádoltak Mehmed budai pasa előtt egy Jászberény vidékén működő protestáns hittérítőt. A pasa meghallgatván a protestáns lelkész érveit, annak *„tanait a józan ésszel inkább megegyezőknek találván, mint az ellenkezőket, őt magát azzal a megjegyzéssel bocsátotta szabadon, hogy a Krisztusról szóló felfogásán is módosítania kellene”.* Azt csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a török hatóságok a protestánsok és a katolikusok közötti hitvitákban rendre a protestánsoknak fogták a pártját.

Buda elfoglalása után hamarosan sor került a Jászság hódoltatására is. A rendek az ország védelméről tanácskozó 1542. évi besztercebányai országgyűlésen a jászberényi ferences kolostor várrá történő átépítésének szükségességét hangsúlyozták, azonban a megfelelő intézkedéseket, az anyagi áldozathozatalt a királytól várták.

I. Ferdinánd azonban nem hozott anyagi áldozatot azért, hogy a jászberényi várat a magyarok megépíthessék, a rendek pedig *„sajnálattal”* mondtak le Jászberény megerősítéséről. A tervezett várépítés hírére Miklós testvér Mehmed budai pasától kért oltalomlevelet, hogy a ferencesek továbbra is a jászberényi kolostorban maradhassanak. A pasa ekkor még Kopy Istvánt, a város ispánját arra utasította, hogy a szerzeteseket a kolostorban ne zaklassák.

Mehmed a szultán 1543. évi hadjárata során elfoglalta Visegrád és Nógrád mellett Hatvant is. A hatvani palánk elfoglalásával a Jászság de facto török kézre került. Ezt maguk a törökök is így gondolhatták, ugyanis már 1544-ben ideiglenesen felállították az egri vári szandzsákot. 1545–46-ban, miután Csandarlizále Halil bég elkészítette a nógrádi és hatvani szandzsák összeírását, az egri vári szandzsákot, többek között azért is, mert Eger vára a magyarok kezén maradt, megszüntették. A törökök ekkor még tiszteletben tartották Jászberénynek és a Jászságnak a középkorból fennmaradt szabadságát, adózásának módját, és kapcsolatát főbírájával, a nádorral. A Jászságot szultáni hász birtoknak nyilvánították.

Az első török összeírás idején a hódítók a Jászság területéről Jászberényben István, Antal és Filip, Jászárokszálláson Mátí, Jászágón Pál, Jászapátin Gergel, Négyszálláson Pál és Jászjákóhalmán szintén Gergel nevű papot tüntettek fel. Egyes számítások szerint a török hódítás a Jászság katolikus papságának 60–70%-át azonnal elsöpörte szolgálati helyéről, s a papok száma az ezt követő két évtizedben tovább csökkent, az addig el nem futottak mindössze 10%-a maradt állomáshelyén. A Jászság plébániái nagyobbrészt pap nélkül maradtak.

A ferences kolostor a török hódoltatás után is tovább működött, egészen addig, amíg az új urak 1568-ban palánkvárrá nem alakították át. 1544-ben 6 pap és 11 laikus testvér, 1550-ben 6 pap és két laikus testvér, 1563-ban, mint az összesen 109 tagot számláló rendtartomány második legnépesebb kolostorában 18 szerzetes, 1567-ben pedig 15 pap élt a jászberényi házban. 1544-ben Nagyfalusi Albert, 1548-ban Hunyadi Ferenc, 1550-ben Horhi Mátyás, 1552-ben újra Hunyadi Ferenc, aki egyben az esztergomi kerület őre is volt, 1554-ben Váradi János,1558-ban Tivadari Egyed, 1559-60-ban Cserőgyi Benedek jeles hitszónok, 1553-54 között a magyarországi rendtartomány vezetője, 1558-60 között a rendtartomány kormánysegédje volt a kolostor elöljárója. 1565-ben ide helyezték Ederesi Lászlót. Még 1558-ban a protestánsok támadásainak visszaverésére hitszónokként Jászberényben működött Szegedi Ferenc, az esztergomi kerület őre, 1565-ben pedig Gyulai Ambrust rendelték Jászberénybe hitszónoknak.

A ferencesek a török hódoltság alatt is igyekeztek korábbi tevékenységüket folytatni. 1547-ben a gyöngyösi és jászberényi barátok a budai pasától szereztek menlevelet ahhoz, hogy a nép közé alamizsnát koldulni járhassanak, és a két évente sorra kerülő rendi közgyűléseket biztonságban látogathassák. 1550-ben a Nagyváradon megtartott rendi közgyűlésen arról is határoztak, hogy a jászberényi ferencesek Nagykátára, Boldogasszonykátára és Szentlőrinckátára is eljárhatnak adományokat gyűjteni. 1559-ben Zeleméry egri főtiszttartó a várba beszolgáltatott tizedbárányokból 6 bárányt juttatott a jászberényi ferenceseknek.

1564-ben Mehmed budai pasa rendeletben kelt a szerzetesek védelmére. A török védelme alig tartott egy-két évig, ugyanis 1567-ben nekiláttak a jászberényi ferences templom és kolostor palánkvárrá történő átépítéséhez, s a szerzeteseket elűzték addigi otthonukból. A török palánkvárat 1580-ban tűzvész rongálta meg, azonnal helyreállították. 1594-ben a 15 éves háború hadi eseményeinek következtében a törökök a jászberényi palánkot egy időre elhagyták. Miután a hadi helyzet később javukra változott, visszatértek, azonban 1620 körül a a palánkvár ismét leégett, s ezt követően a megszállók már hagyták elpusztulni. A jászberényi erősséget utoljára egy 1621 késő tavaszáról származó irat említette.

A török palánk, a Dzsánfedá felépítésével viszonylag nagyszámú török katonai kontingens, 392 fős őrség állomásozott Jászberényben, s időnként közülük egyesek hatalmi túlkapásokba estek. A jászberényi 10. számú, valamikor 1583. január 25. – 1584. január 13. között keletkezett török oklevélből arról értesülünk, hogy Jászberény elöljárói panaszt tettek Hüszejn budai kajmakámnál, a pasa helyettesénél, *„hogy a város templomában tanuló fiúkat egyesek zaklatják és háborgatja”.* A berényiek elpanaszolták, hogy *„Divána Ahmed ... személyesen a templomba ment ... a ráját verte és a fiút elvette”.*

A török hódoltság és a plébános „Lutherré” válása miatt a jászberényi katolikusok plébános nélkül maradtak. 1550-ben a város már bizonyosan két önálló tanáccsal rendelkező részre, a katolikus Jászvárosra és a református Magyarvárosra szakadt ketté, s ez a helyzet fennállt egészen 1595-ig, a 15 éves háború Jászságot érintő eseményeiig. 1670-ben a katolikusok visszakapták a plébániatemplomot. Ettől az időtől kezdve a gyöngyösi ferencesek küldtek Jászberénybe olyan hithirdetőket, akik a városban is laktak. Így 1570-től 1574-ig Csanádi Lukács, 1574-től 1576-ig Gyöngyösi Imre, 1576-tól 1585-ig pedig Gyöngyösi Mihály teljesített szolgálatot a Nagyboldogasszony plébániatemplomban, amely 1583-ban bizonyosan működött, mert egy török levél szerint benne működött az iskola.

A 15 éves háború következtében a jász főváros lakóinak vezető és tehetősebb rétege Fülekre, Gyöngyösre és Szerencsre menekült. A kettészakadt Jászberény mindkét önkormányzata, Jászvárosé is, Magyarvárosé is feloszlott, megszűnt működni. A jászberényi lakosok egy része szintén a királyi Magyarország területére menekült. A lakosság nagyobbik része azonban a települést nem hagyta el, a Zagyva mocsaraiba, a Mátra rengetegeibe húzódott. A jász főváros csak 1617-től települt újjá, pontosabban ettől az időtől működött újra az önkormányzat.

Hogy mi történhetett a Jászberényben maradt lakosokkal abban a bő két évtizedben, amikor a város *„lakóitól elhagyott”* volt, nem tudjuk. Azonban nem jelentéktelen viszszamaradt lakosságra utal, hogy Sáros András szerint egy, az egri egyházmegyéhez kötődő pap már 1596-ban, mint plébános költözött a városba. N. István Egerből érkezett Jászberénybe, 1596 és 1602 között teljesített szolgálatot a városban, majd visszatért, s egri kanonok lett. Őt követte Veres (Textoris) György, aki 1602-től 1632-ig volt Jászberény plébánosa. Az eddigi feldolgozások alapján nem tudható, Textoris

György ferences szerzetes volt-e. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy Szántó Konrád szerint: *„Ebben a teljes magára hagyatottságban nagy esemény volt a vándorbarátok megjelenése."* Tehát Szántó szerint 1617-ig, s még azután sem volt egyházmegyei plébánosa a városnak. Egyetértve P. Kőnig Kelemennel, aki azt hangsúlyozta, hogy a jászberényi főtemplom 1624. évi tatarozása is egy ferences vándorprédikátor hatásának köszönhető

Tény, hogy város újjátelepedését követően már csak egy egységes magisztrátus szerveződött katolikus dominanciával. A jászberényi reformátusoknak többé már nem sikerült önálló törvényhatóságot létrehozniuk.

Jászberényben tehát a 17. század kezdetétől működött katolikus plébánia, s ebben a ferencesek szerepét nem lehet letagadni. Ugyanekkor a Jászságban – 1610 és 1660 között – a paphiánynak és a katolicizmus térvesztésének mélypontján a gyöngyösi ferencesek vándormissziós tevékenysége mentette meg a jászsági falvak katolikus hitét, s a ferencrendi források szerint a „barátok", mint már fentebb említettük, Jászberényben is jelen voltak. Egyértelműen a ferencesek befolyásának tudható be az is, hogy számos gyöngyösi ifjú a világi papi pályát választotta élethivatásul vagy jezsuitának állt akkor, amikor *„Szent Ignác fiai"* még meg sem jelentek ezen a vidéken. Pl. az 1597-ben már Gyöngyösön született Jászberényi Tamás szintén a Jézus Társaság (Societas Jesus), vagyis a jezsuita rend tagja lett.

Jászberény elmenekült lakói visszatelepülésüket követően, miután plébánosuk volt, részesei lehettek az újraindított katolikus hitéletnek. A 15 éves háború hadi eseményei és az évtizedes elhanyagoltság okozta romlás miatt (a templom *„elhanyagolt teteje és fala néhány helyen enyészetnek és pusztulásnak indult"*), engedélyt kellett kérjenek a török hatóságoktól a Nagyboldogasszony plébániatemplom tatarozására. A hatvani kádi janicsár tiszteket küldött ki a valóság felderítésére, akik a jászok kérelmét valósnak találták. A kádi ennek következtében 1624. június 19-én kelt levelében engedélyt adott *„az említett szerencsétlen templom elmozdult és eredeti helyéről kikerült átkozottul hitvány részeinek kijavítására és újjáépítésére"*. A kádi leveléből sejthető, hogy a Nagyboldogasszony plébániatemplom akkor már valamilyen formában működhetett, a törökök ugyanis szükségesnek tartották megjegyezni, hogy a templom *„a gyaurok közösségének és a hitetlenek gyülekezetének haszontalan szokásai és dőre törvényei szerint gonosz imádság és hamis esküvés székhelye"*. 1632-ben Gyöngyösi Gergely vette át a jászberényi parókiát. Közel három évtizedig, 1659-ig szolgálta a híveket, idős korára való tekintettel hagyta el a plébániát és jászberényi házában adta át lelkét teremtőjének.

A jászberényi lakosok a templomukat alaposan felújították, mert a török hatóságokban feltámadt a gyanú, hogy a régi helyett a tiltás ellenére nem új templomot építettek-e? Ibrahim budai kajmakám 1639. évi rendeletének kiadását megelőzően vizsgálatot folytatott, hogy a felújított templom eredeti helyén, az eredeti alapokon épült-e fel, s a régi templomnál nem szélesebb, nem magasabb-e. Miután bebizonyosodott, hogy a felújított templom az eredeti alapokon épült újra fel s a régi templomnál sem szélesebb, sem magasabb nem lett, megparancsolta: *„Az ügybe senki ne avatkozzék."*

1649 a jászsági katolikusok számára rendkívül jelentős év volt, ugyanis missziós körútja során három napra ellátogatott Jászberénybe Ibrishimovich (Imbrissimovich) Marián boszniai ferences missziós püspök, aki Nagyboldogasszony ünnepén, augusztus 14-én Jászberényben konszekrálta, felszentelte a Mária Mennybemenetele *(„Mennybe Felvett Boldogságos Szűz")* plébániatemplomot, s a következő napokban, augusztus 15-19-én a plébániatemplom búcsújára odasereglett tömegben, és Gyöngyösről visszatértében, augusztus 30-án több száz, összesen 590 embert bérmált meg, erősített meg a hitében. Közülük 250 hívő az ünnepen, augusztus 15-én vette fel a szentséget. Látogatása idején Ibrissimovich Jászárokszálláson is járt.

A missziós püspöki látogatás erőteljesen fellendítette a katolikus hitéletet. Valószínűleg lelkesítő, buzdító hatásának tulajdoníthatjuk, hogy 1651-ben Gyöngyösi Gergely két, Szent Illés és Szent Donát tiszteletére megáldott, öt mázsás harangot tudott öntetni a templom részére Pozsonyban. Egy évvel később aranyozott ezüst ampolna készlet (a misénél a vizet és a bort tartalmazó edény) is készült az egyházközség részére. Az edények felirata PRO TEMPLO BMV ASSUM PTAE IN JASZ BERENI 1652 (Mennybe felvett Boldogságos Szűz Mária temploma részére Jászberényben 1652). Valószínűleg a készlet része egy kehely is. A frissen konszekrált, a missziós püspök által felszentelt plébániatemplom 1651 júniusában leégett. A helybeliek a tetőszerkezetet gyorsan megjavíthatták, egy 1663. évi török oklevél már csak a Zagyva áradásai által megrongált templom körüli kőfal (a temetőkerítés javításáról tájékoztat.

A korábbi vélekedések ellenére minden bizonnyal a főpásztori látogatással állhatott kapcsolatban a *Jászberényi Deák Céh* megalapítása is. 1867-ben a Századok című történelmi folyóiratban bemutattak egy kerek alakú réz pecsétnyomót Szalay Ágoston (történetbúvár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja) híres gyűjteményéből, amelynek körirata a cikk szerint: SIGILLVM CEHAE LITERATORUM DE JASZBERIN volt, a köriraton belül kétoldalt pedig tulipánokkal övezve Szűz Máriát ábrázolta a vésnök. A kis közlemény nevét titokban tartó szerzője úgy vélte, hogy a pecsétnyomót a 16. században készítették, a literátus céhet irodalmi társaságnak fordította magyar nyelvre, s azt feltételezte, hogy ebben a jászberényi irodalmi műhelyben vethették papírra az 1698-ban kinyomtatott *„Hajdani emlékezetes nemes Nagy-Kúnságnak, vitézek anyjának romlásáról"* és a Thaly Kálmán által felgyűjtött „nemes Jászság, híres Kúnság" kezdetű verses krónikákat. Thaly Kálmán a Századok szerkesztője még ebben az évben egy lapalji jegyzetben arról tájékoztatta a folyóirat olvasóit, hogy a pecsét köriratát korábban hiányosan közölték, ezért azt helyesbítette és közzétette az immár hiteles köriratot: „SIGILLVM * CEHE * LITERATORUM * JASZBRENIENSIS * JESUSMARIA *. A pecsét tulajdonosára, Szalay Ágostonra hivatkozva megírta, hogy a pecsétnyomó valójában ezüstből készült, s annak keltezését a 17. század elejére módosította.

Gyárfás István történetíró, a jászok és a kunok történeti kutatásának 19. századi klasszikusa megkísérelt adatokat gyűjteni a jászberényi literátus céhről, de nem járt sikerrel. Mint írta, a megoldáshoz a véletlen

segítette hozzá. Ugyanis Hornyik János Kecskemét város történetéről írott monográfiájában azt az oklevelet is közölte, amelyet Wesselényi Ferenc nádor adott ki, s amely a kecskeméti katolikus egyházközségben a *„Római Igaz hiten lévő Böcsülletes Deáéki rend”* által 1651-ben a boldogságos Szűz Mária tiszteletére alakított „Deákok czéhe” vallásos társulat szabályait tartalmazza. Minthogy a jászberényi pecsétnyomón is Szűz Máriát ábrázolták, Gyárfás arra következtetett, hogy az ott alakult céh is hasonló lehetett a kecskemétihez, sőt a Kecskeméten megtelepedett ferencesek a jászberényi literátus céh elveszett szabályzata alapján szervezték meg vallásos társulatukat. Ennek következtében Gyárfás a pecsétnyomó 16. századi keltezését elfogadta.

Gyárfás jól látta, hogy a protestantizmus széleskörű elterjedésének időszakában a katolikus vallásos társulatok létrehozásának elsődleges célja a hit megerősítése és védelme volt, tudniillik a céhtagság, (pl. a kecskemétiből alapszabálya szerint kilépni nem lehetett), elvileg azt biztosította, hogy a tag élete végéig megmaradt a római katolikus hiten, valamint azt is, hogy a ferences rend kecskeméti megtelepedésében, mint kibocsátó közösségnek szerepe lehetett a jászberényi rendháznak is. Szerinte a deák céh, a pápista egyesület 1546-ban alakult meg. A vallásos társulat megszervezését a ferenceseknek tulajdonította és ezzel kapcsolatban szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy a jászok által a ferencesek számára 1471-ben felépült templomot is a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelték fel. Gyárfás azt is tudni vélte, Kecskemétre, miután az ottani plébánia a török hódoltság elején már megszüntette működését, a katolikus hitélet fenntartására a jászberényi klastromból küldtek szerzeteseket, elsőként 1546-ban Szerém-Újlaki Ferencet.

A jászberényi literátus céh pecsétnyomója köriratának a kulcsszava a „literátus” jelző. Az irodalmi társaság tagjaként értelmezett jelző nyelvünkben 19. századi fejlemény. A literátus szónak eredetileg más volt a jelentése. A literátus tudományos műveltséggel felkészült, tanult, tudós embert jelentett. Még a 18. században is hasonló volt a jelentése. Pariz Pápai Ferenc először 1710-ben Lőcsén kiadott latin-magyar szótárában a literátus szóval és szócsaládjával kapcsolatban a következőket találjuk: Literatura – deákságnak mestersége, író mesterség. Literátor – deákos, deáki tudományt terjesztő. Literátus – tudós, jó deák. Tehát Gyárfás nyilvánvalóan helyesen hozta kapcsolatba a jászberényi és a kecskeméti deák céhet Mi úgy látjuk, hogy a jászberényi deák céh létrehozatala Ibrissimovich Marián látogatásához köthető, hiszen a missziós ferences püspök látogatását követően alakult meg a kecskeméti céh is.

Az 1600-as években a Jászberényben szolgálatot teljesítő gyöngyösi ferencesek előbb az egyik hívő házában húzódtak meg, majd betelepedtek az akkor még üresen álló plébániaházba (paplakba), s a plébánia adminisztrálását annak ellenére sem akarták visszaadni a püspökség részére, hogy ekkor már a püspökség képes volt világi papot küldeni Jászberénybe. Pálffy Tamás egri püspök 1663 táján kezdeményezte a katolikus egyházi birtokok és a falusi papság megélhetését biztosító papföldek, szőlők, malmok visszavételét a lelkészi negyed és a főesperesi heted biztosítására. Püspöksége idején éledni kezdett az addig haldokló papi utánpótlás: a vörös ruhás kispapok nagyszombati szemináriuma, a római német-magyar kollégium, főleg pedig a püspök által megnyitott Kisdy papnevelő most már évente 8-10 papot bocsátott az egyházmegye rendelkezésére, s közülük egy-kettő jutott a Jászságba is.

Pálffy a ferencrendiektől visszavette a nagy lélekszámú jászberényi plébániát. 1661-64 között még ferences szerzetes pap volt a plébános. P. Nagy Lukács Pálffy Tamás egri püspöknek, a plébános beiktatása évében írott leveléből tudható, hogy a templom, a harangláb és a parókia rossz állapotban volt, ugyanakkor azt is, hogy *„igen szép”* gyülekezet volt Jászberényben,, oly annyira, hogy *„nem is fogadja be a templom ... magán a fölső kóruson több mint 300 ifjú szokott megjelenni”.*

1667 nyarán Pálffy Tamás egri püspök a ferencesek jászberényi törekvései miatt tiltakozó levelet küldött a gyöngyösi ferencrendi gvárdiánnak, melyben többek között ezeket írta: *„Nem tudom, kinek felhatalmazására, vagy utasítására foglalta el Főtisztelendőséged a jászberényi plébániát, mely régtől fogva az én joghatóságom alá tartozik. Főtisztelendőséged itt néhány hét óta engedélyem nélkül prédikál, kiszolgáltatja a szentségeket annak ellenére, hogy kiközösítés terhe alatt tilos szerzetesnek saját rendi templomon kívül másutt a megyéspüspök engedélye és beleegyezése nélkül plébánosi ténykedéseket végezni. Ezért XV. Gergely pápa Incontabili Dei providentia kezdetű bullája értelmében a fent jelzett kiközösítés terhe mellett felhívjuk és parancsoljuk, hogy a jászberényi plébánia adminisztrálásával, a plébániatemplomban való prédikálással azonnal hagyjon fel. A plébános anyagi javait se fordíts saját vagy rendje céljaira.”*

1668-ban, október 27. és november 5. között, minden bizonnyal a jászberényi tanács kezdeményezésére IV. Mehmed szultán rendeletet küldött az egri pasához, valamint az egri és hatvani kádihoz. A szultáni rendelet korábban Jászberényben őrzött példányának a hátlapjárta magyar nyelven a következőket jegyezték fel: *„Szultán Mohomet császár levele, hogy a páter házára semmi török, se rab ne szállhasson, az ajándékért ne affligálja”* (követelje). Szántó Konrád ezt a szultáni rendeletet, talán a páter szó használata miatt is, amely pappá szentelt szerzetest is jelenthet, a ferencesek Jászberény vallási életében játszott meghatározó szerepének bizonyítékaként értelmezte.

A jászberényi plébánia ügye ekkor még nem jutott nyugvópontra. 1672-ben a ferencesek a helyi polgárok segítségével ismét megpróbáltak megtelepedni a városban. Nem kisebb méltóság, mint az esztergomi érsek pártfogását kérték a tervükhöz. Almásy Heves és Külső-Szolnok megye főispánja a gyorsaságban vélte megtalálni a megoldás kulcsát. Azt javasolta, hogy Szegedy püspök kérje ki a váci főpásztortól a legmegfelelőbb jelöltet, Horváth Jánost és helyezze a megüresedett jászberényi plébániára. Ha a váci püspök erre nem hajlandó, az egri egyházmegyéből Jelkóczi Jánost tartotta a legalkalmasabbnak, hozzátéve: *„Csak a város valamely difficultást (nehézséget ne okozzon, ne, gátolja) némely excesssusaiért ne tegyen.”*

Jászberényi Gáspár ferences tartományfőnök 1669-ben a következőképpen összegezte a gyöngyösi ferenceseknek a hódoltság idején végzett munkásságát: *„A török hódoltság alatt a megszállás óta Gyöngyös a testvérek jeles tanszékét képezi. A gyöngyösi rendi testvérek*

beszédjeire oly nagy számban jön a nép, miként hasonlót az ország egyetlen városában sem látni, számuk sokszor a háromezret is meghaladja. Hogy a gyöngyösi rendi testvérek minő munkát fejtettgek ki a vidéken s minő eredménnyel dolgoztak az Úr szőlőjében, azt elmondani nem lehet. Körös-körül több mint háromszáz községnek úgyszólván egyetlen lelkésze nem volt, aki az Úr igazságára vezette volna a népet. Egyedül a testvérek járják be a falvakat, magyarázzák a hittant, oktatnak szóval és példával és szolgálják ki a szentségeket. A lelkek iránti buzgóságukban az élet viszontagságai fölé emelkednek, nem félnek a törökök üldöztetésétől és ütlegeitől, sőt még a haláltól sem. Ha az idők zivatara és a háború borzalmai közepette nem maradtak volna vissza a gyöngyösi testvérek, ezek a vidékek mind elszakadtak volna az igaz hittől, mert a papok mindannyian elmenekültek."

Kollányi Ferenc, a magyarországi római katolikus egyház és egyházjog középkori történetének jeles kutatója a Jászságban, Jászberényben működő ferencesek szoros kapcsolatának lényegét a következőkben fogalmazta meg: *„A nép szerette őket, mert szegénységük közel hozta őket saját nyomorúságukhoz és mivel látta a köztük levő különbséget. Bizalmat érzett irántuk, mert betértek a legszegényebb kunyhóba is és résztvevő tanúivá lettek örömének, bánatának. És ami a fő, a legkérgesebb kezű pór szívébe is utat talált a meghatottság, , midőn azt tapasztalta, hogy a szegény szerzetes csak azért mondott le az élet minden kényelméről, hogy egyedül csak az ő tanítója, vigasztalója, a szó legnemesebb értelmében vett barátja legyen."*

A 17. század második felére az egri püspökség a török hódoltság kezdetén elhagyott plébániákat kezdte katolikus papokkal újra betölteni. A ferences barátok ennek következtében 1675-1890 között már csak időnként tértek vissza Jászberénybe vándorapostoli útjaik során, hogy híveiket meglátogassák. Az egri püspökség megszállt területein a hódoltság utolsó negyedszázadában a plébániahálózat rekonstrukciója és a világi papi utánpótlás biztosítása nagyrészt megtörtént. Az 1600-as évek második felére bizonyosan plébánosa volt Jászberénynek és Jászárokszállásnak, amelyek *„jelentősebb javadalomnak számítottak"*, emellett a jászberényi anyakönyvekben jászapáti, alsószentgyörgyi, felsőszentgyörgyi, fényszarui és jákóhalmi plébánosokról is olvashatunk. A gyöngyösi Szent Antal tagjai között találjuk az árokszállási, alsószentgyörgyi és jászberényi plébánosokat is. Molnár Antal úgy tudja, hogy az eddig felsorolt plébániák mellett a 17. század második felében Dósa, Mihálytelek és Ladány plébániái élén is katolikus papok állottak.

A gyöngyösi Szent Antal társulatot, amely 1673-1686 között 4230 tagot számlált, a gyöngyösi ferencesek templomában 1673-ban Horváth János jászberényi plébános alapította. A tagok között 2160 nő volt és csak negyedrészük férfi, ami a vallás fenntartásában a nők fontos szerepét is tükrözheti.

1685-ből a jászberényi plébániatemplom újabb átépítéséről van adatunk. A plébánián őrzött iratok szerint Molnár Bálint elhalálozását követően a halotti anyakönyvben azt rögzítették, hogy ő volt a templom új tornyának építője, azaz ő emelte a templom nyugati homlokzatának csúcsára húzott úgynevezett huszártornyot. A Historia Domus szerint 1691-ben újra tatarozták a templomot, majd 1697-ben a templom északi oldalához *„Anna-Szabó"* kápolnát, a templomkerítés déli oldalához ragasztva pedig *„Sebestyén-Rókus-Rozália"* kápolnát építettek.

A török hódoltság megszűnését követően, 1691-ben a ferencesek végleg visszatértek Jászberénybe, hogy a megtérítésükért hálás jászok által 1472-re számukra felépített templomukat és kolostorukat újra birtokba vegyék, s a romok eltakarítását követően hozzákezdjenek templomuk újbóli felépítéséhez. Abban a vitában, hogy a ferencesek melyik ága vegye újra birtokba a korábban palánkvárnak átalakított, tűzvész által pusztított, s romokban álló kolostorukat és templomukat a jászberényi magisztrátus a szalvatoriánusok mellé állt, s 1692 nyarán elismerő levélben fejezte ki háláját és ragaszkodását azon barátok iránt, akik a török idők viszontagságai közepette a város és a Jászság lakóival sorsközösséget vállaltak.

Dr. Selmeczi László régész, történész

„Légy üdvözölve jászberényi református egyház!"

Bethlenfalvi Simon Ferenc református lelkész élete és emléke

1891-ben Szász Károly református püspök ezen szavakkal köszöntötte a jászberényi reformátusokat egyházuk megalakításának 350.

bethlenfalvi Simon Ferenc

évfordulóján. 2021-ben a reformátusok egyházuk alapításának 480. évfordulóját ünnepelték. Ezzel a tanulmánnyal köszöntjük a protestáns egyházat, és egyik nagytekintélyű jászberényi lelkészéről Simon Ferencről emlékezünk meg. Százhatvan éve született és közel huszonkilenc éven keresztül volt a jászberényi reformátusok vezetője. De nemcsak a reformátusok tisztelték, hanem a jászberényi lakosság döntő többségét kiadó katolikus felekezet is nagy elismeréssel tekintett egyházi tevékenységére.

Ősei nemesi származásúak voltak

A bethlenfalvi Simon család 1761. január 26-án Mária Terézia királynőtől kapták meg a címeres nemesi oklevelet. *„A címerük leírása: A pajzs kék udvarában hátulsó lábain ágaskodó arany oroszlán, első jobb lábával kivont kardot, a balban arany író-tollat tart. A pajzs fölötti sisak koronájából az előbbihez egészen hasonló oroszlán*

nő ki". A család az előnevét Bethlenfalva egykor önálló településről vette, amely ma Székelyudvarhely város része. Ezzel is arra utaltak, hogy udvarhelyszéki székely eredetű a család. A bethlenfalvi Simon család családfáját teljes részletében nem ismerjük, de azt tudjuk, hogy a főhősünk felmenői között is sok református lelkész volt.

Gyermekkora és tanulmányai

A bethlenfalvi Simon család történetét főhősünk apjától indítjuk. Ő is lelkész volt Szabolcs megyében, Petneházán. Itt született Ferenc *„egy szobakonyhás kis petneházai paróchián"* 1861. április 18-án. A család ezután Tuzsérra költözött, ez különösen fontos esemény Ferenc életében. Itt élt *Lónyay Menyhért gróf* – aki később pénzügyminiszter is volt – és a grófi pár gyakran ellátogatott a református parokiára. Az apja, Simon Ferenc egy csupa szív ember vol, és a kis településen nagy tekintélynek örvendett, nemcsak a református hívők, hanem a katolikus emberek között is. *„A Simon családban bevett szokás volt, hogy a család apraja-nagyja szép nyári estéken kiültek a ház elé. Odajöttek a barátok is. Ott dalolgattak. Nagyon szép hangja volt az apjának. A községbéliek mind odagyülekeztek. Csaknem szemben volt a gróf Lónyay-kastély. Azok is kiültek és úgy gyönyörködtek a szép éneklésben. Ha valamelyik este elmaradt az ének, máris átüzentek a kastélyból, hogy talán valami baj van"?* A kis Ferenc olyan gyorsan haladt a betűvetés és az elemi ismeretek megszerzésében, hogy már nyolcéves korában felvették a gimnáziumba. Lónyay gróf segítségével bekerült a nagy tekintélyű Sárospataki Kollégiumba. A községben a gróf Ráday családnak is volt birtoka. A két gróf önként felajánlotta a lelkész apának, hogy fia tanítási költségéhez évi 300 forinttal járulnak hozzá. Kétharmadrészt Lónyay, egyharmadát pedig Ráday gróf adta. Betartották a szavukat, és sikeresen végzett Ferenc.

A felsőbb gimnáziumi tanulmányokat már Késmárkon végezte. Ebben a városban a szászok voltak többségben, így teljesen természetes volt, hogy a német nyelvet tökéletesen elsajátította. Végzés után a pályaválasztásnál már nem volt nehéz a döntés. Előtte állt példaként édesapja sikeres lelkészi hívatása. A döntés egyértelmű volt, és 1879-ben már a budapesti egyetem teológia szakán lett hallgató. De az élet néha kegyetlen, alighogy Pestre került, meghalt az édesapja. Ettől a ponttól már saját magának kellett fedeznie a tanulás költségeit. De szerencséje volt, mert Lónyay grófék most is támogatták. Egy jó nevelői mellékállást szereztek neki és budapesti lakásukban is gyakorta szívesen látták. Az egyik legkiválóbb hallgatója lett a szaknak és számos pályadíjat megnyert. De nemcsak kiváló tanuló volt, hanem imponálóan jó megjelenésű és kiváló szónoki képességekkel is megáldotta a „Teremtő kegye". Első nevezetes szónoki feladata az volt, hogy a frissen nősült Rudolf trónörököst a budapesti látogatása alkalmából az ifjúság nevében ő üdvözölte.

A Budapesti Teológiai Akadémia 1884. évi évkönyvében megtalálható, hogy az őszi második papi vizsgán Simon Ferenc és még két társa kitűnő eredménnyel vizsgázott.

Külföldi tanulmányai

A teológia elvégzése után az akkori hagyományoknak megfelelően közel két évig még külföldön képezte magát, és ebből másfél évet a skótok fővárosában, Edinburghban tanult. Hazafelé jövet kényszerből Párizsban meg kellett állnia, súlyos betegségbe esett – a típusát és okát nem tudjuk – de sürgős gyógyításra szorult. A párizsi orvosok, mint ezt később többször elpanaszolta, szinte „kirabolták". Skóciában gyűjtött kis pénzét felemésztette az orvosok költsége. Sőt még legértékesebb angol nyelvű könyveit is el kellett adnia. Ezt sohasem bocsájtotta meg a franciáknak.

Segédlelkészi tevékenysége

Külföldi tanulmányútja után hazatérve, 1883-ban a budapesti egyháznál kezdte hitoktató tevékenységét mint segédlelkész. De nem sokáig, mert még abban az évben a budai egyházközségben lett segédlelkész. Itt már önálló hatáskört és nagyobb feladatokat kapott az egyházától. Mentorának segítségével – Lónyay gróf – kapcsolatba került a budai előkelő református családokkal. Négy évig volt itt segédlelkész és ezen időszak alatt nagyszerűen tudta hasznosítani gazdag külföldi tapasztalatait. 1884-től átvette a vasárnapi iskolák vezetését. A Dunamelléki Egyházkerületben olyan nagy sikert aratott az ún. vasárnapi iskolák rendszere, hogy számos más településen is létrehozták a vasárnapi iskola rendszerét. Aktív feladatot vállalt a főváros budai részén építendő református templom pénzgyűjtési adomány szervezésében. A budai reformátusok küldöttségének ő is tagja volt, amikor felkérték Tisza Kálmánnét, az akkori miniszterelnök feleségét, hogy vállalja el a budai református templom építésére indított adománygyűjtő mozgalomnak a vezetését. Ebben az időben igen szerény anyagi viszonyok között élt, egy református egyházi napilapnál vállalt – sokszor éjszakánként is dolgozva – szerkesztői munkát.

Jászberényi lelkészi tevékenysége

Elődje Kálmán János 46 évig volt a Jászberényi Egyházközség lelkésze. Halálával a lelkészi állás betöltetlenné vált. A *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1886. április számában jelent meg a pályázat a jászberényi református egyház lelkészi állására a nagytekintélyű Szász Károly Dunamelléki Egyházkerület református püspökének hirdetésében.

Nem tudni pontosan miért, Szász Károly püspök döntése értelmében két hét múlva visszavonták a pályázatot. Majd az újbóli pályázat eredményeképpen az új jelöltek Simon Ferenc, Szász János, T. Molnár Albert, Török Lajos és Tóth Lajos segéd- illetőleg rendes lelkészek pályáztak. A jászberényi református gyülekezet 1886. december 12-én nagy többséggel Simon Ferenc budai segédlelkészt választotta meg lelkészévé. Választás után meleg szavakkal üdvözölték az újonnan megválasztott lelkipásztort. Számára nagy meglepetés volt, hogy új állomáshelyén, a jászok fővárosában is olyan elismeréssel és szeretettel fogadták, mint korábbi helyén – Budán –, ahol nagyon kedves emlékeket hagyott maga után. A budai egyházkerületben egy megható szép jelenet játszódott le, amikor is az eddigi lelkész Simon Ferenc utoljára szolgáltatta az úrvacsorát. A budai helyi bizottság egy értékes arany órával és arany lánccal ajándékozta meg. Kifejezték, hogy nem akarnak véglegesen elszakadni kedves lelkészüktől és *„az órának minden perce arra a szeretetre emlékeztesse a körükből távozni készülőt, amellyel őt kísérik a távolba is".* Simon Ferencet 1887. március 20-án iktatták be a jászberényi református gyülekezet élére.

Beiktatása után alig négy hónappal, 1887-ben nagy tragédia történt Jászberényben. Július 4-én 10 óra 18 perckor a jászberényi honvéd lovas utász-tanosztály gyakorlata alkalmával tragikus baleset történt. Egy vétkes könnyelműség okozhatta a gyakorlatra előkészített dinamit felrobbanását. A szörnyű robbanás 13 huszárkatonát ölt meg. A tragédia nemcsak az országban, de szinte az egész civilizált világban vezető hír lett. A dinamitrobbanás áldozatainak temetésére eljött Jászberénybe báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter és számos magas rangú katonai vezető, hogy a kormány nevében megadják a végső tisztességet a derék huszároknak, kiket kötelességteljesítésük közben ért a legborzasztóbb halál. A temetési szertartást a katolikus és a református egyház helyi vezetői végezték. Az áldozatók temetésén Simon Ferenc lelkész mondta a halotti beszédet, búcsúztatta a tragikus módon meghalt hős katonákat. A református lelkész beszéde alatt *„könnytelen szemekkel senki sem hallgathatott”* – írta a helyi lap. A robbanás helyén, 1894 nyarán emelt emlékművet a jászberényi tisztikar és legénysége halott bajtársaik emlékére.

A következő, 1888-as év tavaszán a Zagyván lezúduló árvíz okozott nagy károkat a városban. Nemcsak a katolikusok História Domusa említi, hanem a református források is részletesen leírják. *„A külső zúgótól a Csincsán át feljött az árvíz, majd a polgármester házáig, és a katolikus nagytemplom mellett egészen az országútig. Az első kerületben lakók szinte teljesen el voltak zárva a templomtól”.*

A millennium évében Szentmártonkátán új lelkészt iktattak be Pámay Dezső személyében, aki Budapesten volt segédlelkész. A lelkész beiktatási szertartását Simon Ferenc végezte. Korábban már említettük, hogy kiváló szónoki képességgel rendelkezett, és egyházának püspökétől számos ilyen feladatot kapott. 1889-ben a nagytiszteletű Simon lelkészt Jászberény város részéről megyebizottsági taggá is megválasztották.

1891 májusában Főtisztelendő Szász Károly református püspök látogatást tett a jászberényi egyházkerületben. Elefánti Sándor polgármester köszöntötte a magas rangú egyházi vendéget az indóháznál (pályaudvaron). A magas rangú egyházi vezetőt elkísérte az egyházmegye esperese és Fáy József egyházmegyei tanácsbíró. Szász Károly püspök nemcsak egyházvezető, hanem elismert tudós és költő is volt egyszemélyben. A nagytekintélyű egyházi vezető valamikor fiatal korában járt már Jászberényben, mint a Kiskun-kerület egyik városának képviselője. Még emlékezett arra a szíves fogadtatásra, amelyet a városban mindenki vallási felekezeti különbség nélkül megkapott. Az elhangzó köszöntések után tizenkét úri fogatból álló menet, a polgármester vezetésével, két oldalt a fáklyásoktól és az út mellett álló tömegektől kísérve, akik folyamatosan éljenezték a püspököt és kíséretét, vitték a paplakhoz a vendégeket. A református templomhoz vezető utca bejáratánál zöld gallyakból, lámpákkal és zászlókkal feldíszítve egy nagy diadalív készült, amelyen nagy transzparens hirdette »Isten hozott« üdvözlő felirattal. A paplak udvarának bejáratától egészen a templom ajtajáig két oldalt 24 lámpa égett. Itt üdvözölte Simon Ferenc lelkész a presbitérium élén a püspök urat meghatóan szép beszéddel. *„Midőn méltóságodat üdvözöljük, egy érzelem foglalja el mind nyájunk szívét, de ezt az érzelmet nehéz szavakban kifejezni. Benne van ebben a múlt bánata s a jelen öröme, 350 éve, hogy megalakult az egyház és azóta kétszer fosztatott meg templomától, kétszer űzettek el pásztorai, tanítói, s több mint 100 év folytonos harc és küzdelem közt telt el, de hitét, Istenben való bizodalmát ez egyház mindig megtartotta”.* A püspök úr válaszában arra intette az egyházát, hogy ne veszítse el a hitét, Istenben való bizodalmát soha, mert csak azon egyház állhat fenn, mely hitét és Istenben való bizodalmát minden körülmények között megtartja. A püspök úr és kísérete Eördögh János vendégszerető házában szálltak meg. A másnapi, vasárnapi istentiszteleten Simon Ferenc lelkész úr alkalmi imája után Szász püspök mondta el híres beszédét: *„Légy üdvözölve – úgymond – jászberényi református egyház! Légy üdvözölve Jászberény városa, mely férfi korom delén nem egyszer láttál és fogadtál szívesen, mikor itt, az akkor még egy hatalmas testet alkotó Jászkun Kerületek közgyűlési tanácskozásaiban egyik kerület bizalma nekem is szót és tevékenységi kört engedett. Életem legszebb korának édes emlékei támadnak fel lelkemben, mikor e város kebelében, ennek művelt lakossága és politikai érettséggel bíró nagy közönsége részéről, oly megkülönböztető szívességgel fogadtattam. Óh bizony, szükségem van férfi korom e fölemelő emlékeire ma, midőn a jászberényi református egyházat hivatalosan látogatom és kötelességszerűleg lapozom az egyház múltjának porlepte könyvében, a szakadozott lapok közül ellenállhatatlan erővel lépnek lelkem elé a rossz álomhoz hasonló, gyötrő emlékek, az üldözések, a testvérharcok, az elnyomatás szomorú és véres századjaiból.”*

1892. február 15-én a város közgyűlésén Simon Ferenc lelkész indítványára elhatározták, hogy a város legszebb utcájának, az addigi Kovács utcának, ezután Kossuth utca legyen a neve. Erről a döntésről Kossuth Lajost, a város díszpolgárát – amelyet a nagy államférfi nem fogadott el – távirati úton értesítették.

1894-ben Jászberényben a városi közgyűlés fő témája a városi pénztár kirablásának az ügye volt. Simon Ferenc, mint a városi közgyűlés igen aktív tagja, most is mint mindig, szókimondóan véleményét nem rejtve véka alá, keményen fogalmazott és bírált. Itt sem merülünk bele a részletekbe, de a heves közgyűlési vitában keményen vádolták Koncsek Istvánt, és minden bajért őt okolták. Simon Ferenc is szót kért és hevesen támadta Cigán János alpolgármestert, mert mint a lelkész úr fogalmazott ,csak azért vádolta meg a polgármestert mert a polgármesteri állásra pályázik. Konkrét javaslatot is tett, azt ajánlotta, hogy az ellopott összeg pótlására a város a földmíves iskola alapjából tizenöt év alatt visszafizetendő kamat nélküli kölcsönt vegyen fel. A közgyűlés elfogadta javaslatát, amelynek a következménye az lett, hogy a város pótadója hetvenöt százalékról nyolcvanegy százalékra emelkedett. A csaló kézre kerítésére a város ezer forint díjat tűzött ki. Végül sikerült elkapni a sikkasztót, Nedics Szilárd királyi adótáros személyében.

Nevezetes és egyben nagyon szomorú év volt a magyarok számára az 1894-es esztendő. Ebben az évben halt meg Kossuth Lajos. Mindenütt az országban, minden felekezet megemlékezett a hős államférfiről. A jászberényi református templomban – amely mindenütt gyászposztóval volt bevonva –,

mint mindenütt az országban gyászistentisztelet volt. Bethlenfalvi Simon Ferenc lelkész úr híres gyászbeszédében *„Kossuth Lajost Mózeshez hasonlította, aki kivezette a népét a szolgaság földjéről, de maga nem juthatott be az ígéret földjére".* A templom zsúfolásig megtelt, ahol a város vezetői, a katolikus egyház képviselői, a gimnázium ifjúsága és a legényegylet képviselői vettek részt. A Himnusz eléneklése után könnyezve oszlott szét a gyászoló tömeg.

1900-ban országos népszámlálás volt, és csak egy rövid időre tekintsünk át, hogyan alakult Jászberényben a református vallású lakosok száma Az népszámlálási adatok alapján 26 791 fő volt a város lakossága. Ebből 23 901 fő vallotta magát katolikusnak, 1770 fő reformátusnak és 941 ember volt zsidó vallású. A város lakosságának 6,6 %-a volt protestáns vallású. A következő táblázat 1910-ből és 1920-ból mutatja a protestánsok számát. A Jászberényi református egyházközség a növekvő egyházak sorába tartozott, állapította meg az országos statisztikai jelentés. A református vallásúak száma 1910-ben 1945 fő, 1920-ban 2509 főre emelkedett.

1903 októberében a Dunamelléki Református Egyházkerület nagytekintélyű püspöke, Szász Károly kilenc év püspöki szolgált után váratlanul lemondott hivataláról. Utódja Baksay Sándor kunszentmiklósi lelkész, aki költő és műfordító is volt. Kilenc évvel ezelőtt a püspökválasztáson ő csak a harmadik volt a szavazatok alapján. Szomorú esemény történt 1905 márciusában, amikor Vásárhelyi István református kántortanító negyvenegy éves korában váratlanul meghalt. A fiatal tekintélyes tanító korai halála nagy szomorúságot okozott az egyházközösségben.

1906-ban nagy öröm érte a B. Simon Ferenc lelkész családját. A Jász Kürt 1906. májusi száma *Családi örömök* című rövid cikkében szívet melengetően szépen fogalmaz: *„Az a sokat emlegetett gólyamadár, mely néha-néha elhibázza a dolgát, e héten igen jól viselte magát. Egyszerre két olyan úri házhoz hozott egy-egy kis ajándékot, ahol megjelenése nagy boldogságot jelentett. Mint ugyanis értesültünk a református parókia gondosan ápolt kertjében május 26-óta szebben nyílnak a rózsák, mint bárhol a világon, legalább a gazda Simon Ferenc lelkész azt tartja. Ebben pedig senkinek nincs oka kételkedni, aki tudja, hogy ez a nap avatta köztiszteletben álló polgártársunkat először egy szép kis fiú apjává."* Ez a gyermek híres festőművész lett.

A jászberényi Kálvin-egylet tevékenysége

A református egyházon belül a Kálvin-egyletek alapítására országos felhívás 1886 márciusában hangzott el. *„Mint a rózsa bíborága, a virágok legszebb virága, úgy a legemberibb erény rózsája a jótétemény... szenvedés, a könny, fájdalom és nyomor együtt született a földdel. A boldogtalanok sóhajaival, az árvák szívet tépő sírásával, a föld poráig leroskadt lelkekkel mindenütt találkozunk".* Jászberényben egész pontosan nem tudjuk mikor alakult, de azt tudjuk, hogy 1912-ben, mint sok helyütt az országban, a berényi egyletben a kálvinista élet újjáalakult. A jászberényi Kálvin-egylet B. Simon Ferenc lelkészsége alatt igen eredményesen és tevékenyen működött. *A Protestáns egyházi és iskolai lapok* 1914. áprilisi egyik száma részletesen beszámolt az egylet tevékenységéről. Az egyesületnek közel 60 tagja volt, leginkább női tagokból álló keresztény csoport, főleg háromirányú tevékenységet fejtett ki. A rendszeresen megtartott evangéliumi órákon a valláserkölcsi életet igyekeztek erősíteni. Minden második vasárnap délutánján szervezett összejöveteleken a vallási témák mellett történeti, közegészségügyi és gazdaságtani témájú előadásokat is tartottak. Két dalárdájuk is volt, az egyik a felnőtteké, míg a másik a gyermekeké volt, akik felváltva énekeltek, míg az ifjak verseket szavaltak. Az evangéliumi órákon mindig jelen volt 250–300 fő.

Jótékonysági téren az egylet igen aktív volt. Rendszeresen segélyeztek több szegény családot, továbbá a templomba járó és jól tanuló szegényebb családok gyermekeit is támogatták. A karácsonyi ünnepen 260 gyermek részesült ajándékban, amely sok hasznos könyvet is tartalmazott. Húsz gyermek pedig ruha adományban részesült, amelyet nagyvonalúan *Farkas A. Józsefné* úrnő nagybecsű adománya támogatott. Végül abban az időben egy nagyon kényes témában is feladatot vállaltak az egylet nőtagjai. Ahogy a korabeli sajtó fogalmazott *„Jászberényben is kezdett elterjedni egy szörnyű baj: a magzatelhajtás. Komoly ígéretet tettek a tagok, hogy a baj elterjedését a szeretet minden felhasználható eszközével megakadályozzák".*

Közéleti tevékenységei

Simon Ferenc kemény szókimondó ember is volt, aki nem félt véleményét, álláspontját kimondani az akkori vármegyei vezetés előtt sem. Anélkül, hogy az események részletesebb taglalásába ismét belemennénk, egy nevezetes eseményen 1899 decemberében keményen kifejezte véleményét Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közgyűlésén is. Csak röviden vázoljuk az okot az események érthetősége szempontjából. Lippich Gusztáv főispán felfüggesztette Török Aladár jászberényi polgármestert az állásából. A vármegyei gyűlésen – ahol a főispán betegsége miatt nem tudott részt venni – Horthy István főrendiházi tag is felszólalt, és a főispán döntésében politikai üldözést látott. A főispán védelmében egyedül Simon Ferenc jászberényi lelkész szólalt fel. Keményen bírálta Horthy főrendiházi tag véleményét – ami az akkori politikai viszonyok között igen ritka esemény volt – mondván, hogy korábban is voltak a megyében politikai üldözések, miért most bírál, érvelt a harcos jászberényi lelkész. Végül a vitalevezető Almássy Iván gróf indítványát elfogadták, és elhalasztották a döntést.

Széleskörű tevékenysége a Dunamelléki Református Egyházkerületben

Simon Ferenc ismert nagyszerű szónok volt, a (kecskeméti) egyházmegyében számtalan nevezetes eseményen vett részt, ahol mindenütt a református hívők nagy tiszteletét vívta ki. 1895 júniusában avatták fel a szolnoki református templomot. Simon Ferenc egyházi szónoklata – az igazi építészeti műremek templom mellett – volt a korabeli újságok az egyik legfontosabb híre. Simon Ferenc széleskörű tevékenységet végzett a Dunamelléki Református Egyházkerületben is. Az 1911-évi egyházkerületi közgyűlésen aljegyzővé választották. Az egyházkerület fő gondnoka Darányi Ignác volt. A kultuszminiszter hozott egy nagyon vitatott rendeletet, amely megtiltotta, hogy a lelkészek egyes helyeken tanítóskodjanak. Simon Ferenc egyik fő feladata volt,

hogy az egyházkerületben összeállítani egy olyan javaslatot, hogy ezt a rendeletet vonják vissza. Mert, ha ez a tiltás fennmarad, akkor az említett helyeken lehetetlenné válik a református iskolakötelesek oktatása. Egy évvel később Simon Ferenc lelkész tovább vitte a témát, és azt javasolta, hogy az árván maradt református vallású gyerekeket olyan menhelyeken helyezzék el, ahol református egyház is van, mert egyre gyakori ezeknek a gyerekeknek az elkatolizálása. Simon lelkész felszólalását a közgyűlés, mint nagyfontosságú kérdést, elfogadta.

Az egyházkerületének részéről ő vett részt az Országos Református Lelkészegyesület (közkeletű rövidítése volt O.R.L.E.) országos alapszabályának kidolgozásában. De hasonlóan az országos Kálvineum szervezeti szabályzatának kidolgozásában is jelentős feladatot vállalt. Saját lelkészi karrierjében is fontos kapaszkodót jelentettek még a fiatalkorában megtett külföldi tanulmányútjai. Határozottan támogatta, hogy a gyakorló lelkészek külföldi tanulmányútjához megfelelő támogatást nyújtson az egyházkerület.

Negyedszázados lelkészi jubileuma

Az 1912 júniusában egy nagyon nevezetes évforduló volt a jászberényi reformátusok életében. Bethlenfalvi Simon Ferenc református tiszteletes lelkészkedésének 25. évfordulóját ünnepelték. 1887-ben nevezték ki a jászberényi reformátusok lelkészének. A Jász Újság főcímben első oldalon köszöntötte a 25 éves jubileumát ünneplő lelkészt.

Erre a nevezetes eseményre a templomot virág és zászlódíszbe öltöztették. Az ünnepélyes eseményen a templom színültig megtelt. Képviseltette magát a kecskeméti egyházmegye is Bagossy Károly kir. tanácsossal. A városvezetés részéről Koncsek István polgármester, a kir. járásbíróság részéről Koller Kálmán táblabíró vett részt. A főgimnáziumi tanári kar részéről Szombathy István igazgató vezetésével a teljes gimnáziumi tanári kar is ott volt, az izraeli hitközség részéről Gyárfás Ferenc hitközségi elnök és a Magyar Királyi Földmíves Iskola tanári kara vett részt az ünnepélyes istentiszteleten. A hálaadó istentisztelet után az egyháztanács díszgyűlése következett, amelyen dr. Eördögh Oszkár nagytekintélyű kórházigazgató elnökölt. Varga István főszolgabíró tartotta az ünnepi beszédet. Méltán mondotta a főgondnok Simon lelkész 25 éves jubileuma alkalmával: *„Büszkeségünk, hogy az Isten ilyen lelkipásztort vezérelt hozzánk. Simon Ferenc súlyt tudott adni abban a nagy római katolikus tengerben a kis református szigetnek. Egyéni súlyát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a jászok nagy katolikus városának nagy katolikus képviselőjét gróf Apponyi Albertet csaknem mindig ő is üdvözölte a város nevében."* A beszéd végeztével a jubiláns felé átnyújtottak egy igen szép kivitelű ezüst koszorút emlékül. Végül az ünnepelt jubiláns mondott hálás köszönetet. Az egyháztanács ülése után a jászberényi katolikusok részéről Erdős András plébános köszöntötte az ünnepeltet.

Már tombolt a Nagy Háború, az igért gyors katonai siker helyett csak a pusztulásról, az egyre növekvő katonai emberveszteségekről, és a hazatérők szenvedéseiről érkeztek állandóan a hírek. Az 1915-ös országos közgyűlésen – amelyet a Ráday utcai református teológia nagytermében tartották – Simon Ferenc lelkész mint a Dunamelléki kerület aljegyzője *„tüzes haraggal szólt a papír bakancs és a foszló posztók szállítóiról, akik önző lelketlenséggel igyekeztek harcoló katonáink erejét meggyöngíteni".*

Már súlyos beteg volt, amikor az egyházkerülete újra megválasztotta tanácsbírónak. De sajnos ezt a feladatát már nem tudta ellátni. Simon Ferenc lelkész 1915. december 14-én életének 54. jászberényi lelkészségének 28. évében elhunyt. Sajnos nem jött váratlanul a szomorú hír. Mindenki aggódva és mély fájdalommal láthatta, a lelkész egészségének napról napra való romlását. Temetése december 16-án volt. Nagy Ferenc esperes búcsúztatta.

Gyülekezete körében tettereje, elhivatottsága valóban csodákat művelt. Negyedszázad alatt százezer koronával növelte az egyház vagyonát. Legelőször a szívéhez annyira közel álló iskolára gondolt: megépíttette a második tantermet, azután a csonkatornyú, zsindelytetős templomot varázsolta újjá. Amikor az iskolát és a templomot rendbe tette, akkor gondolt önmagára, akkor építtetett a templom ajtaja előtt álló százados, roskatag paraszthaz helyébe egy modernebb lelkészi épületet. A templomudvart átalakíttatta gyönyörű virágos kertté. A jászberényi reformátusok csakugyan elmondhatták, hogy valósággal az Isten küldte oda, hogy a korábban minden bajokkal és adóságokkal küszködő gyülekezetet romjaiból új életre keltette és a virágzás útjára vezérelte. Simon Ferenc 28 évig tartó jászberényi lelkészsége valóságos csodát tett.

„Kell-e ennél szebb lelkipásztori élet, kell-e ennél szebb vég? – fogalmazott a nekrológját író és őt jól ismerő lelkész barátja. A kerület is oda tette utólag pálmáját a hantokra. Ha a szíve idő előtt meg nem gyöngült volna, bizonyára még nagyobb pálma is jutott volna néki osztályrészül, így csak odafönn nyerhette el a legdicsőbb, a legértékesebb pálmát Urától, kinek kevés hűségesebb szolgája volt nála!"

Mi reformátusok soha nem feledjük és emlékét ápoljuk.

Források

A Magyar Országos Levéltárban őrzött eredeti címereslevelek jegyzéke (Forrástudományi segédletek 2. Budapest, 1981)

Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 10. kötet (1863) Simon család

Nyulászíné Straub Éva: Öt évszázad címerei. Budapest, 1987

Budapesti Hírlap, 1892. szeptember 17. 12 évf. 257. szám

Budapesti Hírlap, 1916.01.28/28. szám

Jász Kürt, VII. évf. 23. sz., 1912. június 9. 3. old.

Protestáns egyházi és iskolai lapok – 27. évf. – 1884. 10. 26 / 43. sz.

Protestáns egyházi és iskolai lapok – 29. évf. – 1886. 6. 20 / 25. sz.

Protestáns egyházi és iskolai lapok – 29. évf. – 1886. 12. 19 / 51. sz.

Protestáns egyházi és iskolai lapok – 30. évf. – 1887. 1. 2 / 1. sz.

Pesti Napló, 1894. április 4. 93. sz. 7. old.

Pesti Napló 1896. 7. 22 / 200. sz.

Pesti Hírlap, 1911. 5. 17 / 115. sz.

Pesti Hírlap, 1915. 5. 6 / 125. sz.

Protestáns egyházi és iskolai lap, 1916. 8. sz.

Metykó Béla helytörténeti kutató

EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL
Szuchányi Éva Izabella két élete

Ö volt az az én Garbo szépségű nagynéném, aki úgy lett nagynéném, hogy 26 éves korában hozzáment feleségül a 36 éves, vidéki, gazdálkodó-orvos nagybátyámhoz, dr. Sárközy Ferenchez, akinek szülei kezdetben nagyon ellenezték ezt a házasságot. De már ez akkor is úgy volt, hogy a fiatalok elhatározták, hogy egybekelnek és az időseknek el kellett fogadniuk.

Dr. Sárközi Ferenc és Szuchányi Éva esküvői képe 1933-ból

Az a sztori keringett a családban, hogy Éva néném nővére, Györgyike (Georgina) egy budapesti klinikán feküdt, mikor megismerte a nőtlen orvos nagybátyámat, és eldöntötte, hogy összehozza a húgát ezzel a „jó partival", mert ő nagyon értett az *összekomendáláshoz.* A két fiatal jól illett egymáshoz – szép, sudártermetükkel, vizuálisan is harmonikus egységet alkottak, és valószínű, hogy a körülmények ellenére is egymásba szerettek, hiszen benne voltak a korban. Éva leutazott Jászberénybe, hogy meggyőzze Feri bátyám szüleit, akik ugyan menyükként nem ezt a pesti „dámát" óhajtották, hanem valamelyik jómódú vidéki lányt, mert ebben a kis városban évszázadok óta egymás között házasodtak a családok. Hogy mennyire tudta Éva meggyőzni a szülőket, az titok, de még az esküvői képen is, ami megmaradt, csak a fiatal pár látható, sehol a násznép.

A házasság hírét viszont hozta a berényi újság, amelyből megtudható, hogy a menyasszony rokonai is jelen voltak. A menyasszony apja, id. Szuchányi Lajos honvédhadbiztos és anyja, Korda Borbála ekkor már nem éltek.

„Esküvő. Dr Sárközi Ferenc orvos április hó 29-én déli egy órakor tartotta meg esküvőjét a Főtemplomban eörviscsei Szuchányi Éva Máriával. Násznagyok voltak a vőlegény részéről dr. Pénzes Sándor városi főügyész, a menyasszony részéről Korda Andor Budapestről. (anyai nagybácsi) Az esketést dr. Ernszt Sándor ny. miniszter, pápai prelátus végezte, ki úgy az esketés alkalmával, mint az ezt követő ebéden szép beszédet intézett az új párhoz". (1933)

Mivel én 27 évvel később egy ideig Györgyi néni (Georgina) közelében éltem, csendes gesztusokból és talán a véletlen által sok-sok mindent megtudtam. Györgyi néni még mindig megsárgult újságokat dugdosott, amelyben pl. a csinos, fürdőruhás Éva nénit lehetett látni, amint egy ugyancsak fürdőruhás férfi, az 1930-as évek elején a hóban hempergeti, mert ő télen is járt a termálvizes, óbudai uszodákba. *„ Csak nehogy a Feri bácsi szeme elé kerüljenek ezek"* – mondá akkor Györgyi néni.

Pedig ekkor már Éva néni Jászberényben szépen bizonyított; jó feleség és háziasszony lett belőle, először a Nagytemplom utcai saját házukban, majd a Szent Imre herceg úti polgárházban, ahová a háború után költöztek. Meg kell mondani, hogy nem volt más választása, mert ő csak egy eltartott lett. Nagy függőségben volt a férjétől, mint sok más asszony, aki saját jövedelem nélkül háztartásbeliként élt. Feri bátyám még Györgyi sógornőjét is segítette anyagilag, aki korán megözvegyült és nem volt állandó jövedelme.

A fiatal Éva nagyon jól beilleszkedett a vidéki életbe. Feri bátyám főzőtanfolyamra is elküldte, hogy élvezhető ebédeket kapjon. Végül is nagyon finomakat főzött, sütött, megállta helyét ezen a téren. Az ismerőseik jóízűen fogyasztották sütemény kreációit és megcsodálták háziasszonyi tehetségét. A férje orvos kolleginái nyomát se üthették ezen a téren. A konyhaművészete is olyan bravúros lett, mint egykori tánctudása.

Csak az volt a baj, hogy nem lett gyerekük. Hogy ennek ki, vagy mi volt az oka, az a mai napig titok maradt.

Itt Jászberényben is sokan csodálták Éva szépségét, aki gyakran mutatkozott a városban. Rendszeresen járt a piacra, egészségügyi sétaként pedig sokszor férjével együtt kiment a temetőbe és vissza, mert saját szüleit, tragikusan elhunyt öccsét, nővérét is itt helyeztették örök nyugalomra. Sminkelés nélkül el se hagyta volna a házat. Hosszú haját hátrafésülve, befonva egyszerüen viselte, ami nyílt tekintet keretezett. Mindenkire rámosolygott, mindenkihez volt egy jó szava. Már megjelenésével elbűvölte az embereket, bár érezni lehetett, hogy ez nem a természetéből adódott, hanem mintha szerepet játszott volna. Nyáron kijárt velünk a városi strandra, ahol csak csodáltuk sportos úszó művészetét, mert még pillangózni is tudott. Nem csoda, mert Pesten úszómesterektől tanult, mikor az olimpiára készült. Előttünk tabuk voltak a pesti évek, illetve sosem kérdeztük őt. Csak öccse, Lajos szomorú haláláról tudtunk, de azt sem részletesen.

Az 1930-as 1940-es években még divat volt, hogy Jászberényben, hogy az Úri Kaszinóban szórakozzanak, kártyázzanak az előkelőbb családok. Egy orvoskolléga – dr. Schnitzler – me-

sélte nekem Debrecenben az 1980-as évek végén, hogy az ő társaságukban mondta egyszer Feri bátyám a feleségének, hogy „én kiemeltem magát", mert néha magázódtak. Nos, mit jelenthetett ez a mondat, ami szöget ütött a fejembe.

Szuchányi Éva valószínűleg mindig honoráriumot kapott fellépéseiért, de nem volt állandó bevétele. Bizonytalan élete volt, ezért volt nagybátyám részéről az a „kiemeltelek" célzás. Igaz, ez a kifejezés is azt mutatja, hogy később már nem lehetett az a „nagy szerelem" közöttük. Mint szülészorvos gyerekáldásra vágyott, de azt az „égiektől" nem kapták meg. Végül, nekik is viselniük kellett, amit a sors hozott, és elég vallásosak voltak ahhoz, hogy békésen egymás mellett éljenek.

Majd egyszer csak magukhoz vették két testvéremet és igyekeztek felnevelni őket, ami nem is volt számukra olyan könnyű. Míg húgom szépen besimult közéjük és laza természetével szülői örömöket is vitt életükbe, bátyám már szembe szegült velük, mert ő legszívesebben az édesanyájánál maradt volna, és ami a továbbtanulást illeti – nem egyezett véleménye a nagybátyánkéval. Nagybátyám mérnöki pályára terelte bátyámat, de ő az orvosit választotta.

Mindenesetre le a kalappal Éva nénénk előtt, mert példamutató feleség lett belőle, aki anyósát, apósát, férje nagybátyát, annak feleségét is szeretettel gondozta és nagy betegségükben ápolta őket. Fogadott gyermekeivel anyai módon törődött, mintha sajátja lett volna. Anyai részről az erdélyi Korda családból származott, akiknek valaha egy falujuk volt Magyarcsekén, akikre környezetükben felnéztek az emberek, akik példaképnek számítottak. Volt tartásuk, volt stílusuk, ami természetesen hatott. Nagybátya, Korda Andor, a múlt század elején országgyűlési képviselő volt. A Jászsági Èvkönyv 2004-es számában már megjelent a Jászberényi polgárházak belső világa c. írásom, amiben további részletek olvashatók Éváék életviteléről. Itt még néhány, akkor nem ismert és közölt részlet.

Szuchányi Éva (1907–1975)

1907-ben Budapesten született. Apja, id. Szuchányi Lajos a magyar királyi hadseregben szolgált, majd hadbiztosi, ezredesi előléptetést kapott, miután 1914-ben Przemysl védelmében is részt vett. Édesanyja pedig négy gyermekét nevelve, akkor háztartásbelinek számított. Volt egy nővére, Georgina, egy bátyja, Lajos és egy húga, Ildikó.

Iskoláit Szegeden az Árpádházi Szent Erzsébet leányneveldében végezte. Emellett Jakabfi Rózsa tánciskolájában nővérével és bátyával együtt már serdülőként művészeti, akrobatikus tornát tanultak, és annyira ügyesek voltak, hogy bizonyos szegedi rendezvényeken a közönség szórakoztatására őket is felléptették. Az újságok szerint nagy sikerük volt.

1920-ban Budapestre költöztek. A szülők bár nem váltak el, de tudott volt, hogy 1923-tól már külön éltek.

Meglehet, ez a körülmény is befolyásolta, hogy Éva a művészi pályát választotta. Igy aztán Budapesten magániskolákban is képezte tovább magát, és díjazás ellenében varietékben, színházakban lépett fel, hogy anyja és testvérei megélhetését segítse. Végül is egy kapós és ünnepelt művésznő lett.

Szuchányi Éva

1921-ben nővére férjhez ment egy tisztviselőhöz, bátyja, a fiatal katonanövendék és akrobata pedig tragikus körülmények között 1923-ban elhunyt. Édesanyja is 1926-ban viszonylag fiatalon meghalt. Úgy látszik, hogy egy ideig részben ő tartotta el kishúgát, aki ekkor még színi növendék volt. Meglehet, hogy anyagilag és lehetősége szerint apjuk is segítette őket. Másrészt ismeretsége által egyengette gyerekei jövőjét. (De lehet, hogy éppen az volt a különélésük oka, hogy fiából is katonát akart nevelni, de ő is inkább táncot, akrobatikát tanult.)

Évának minden sikere ellenére fellépéseivel nem volt könnyű dolga, mert nagyon ki volt szolgáltatva a férfiak, a varietéigazgatók kényének-kedvének, hogy alkalmazzák őt vagy se. Ám fellépései alatt külföldi művészekkel sikerült megismerkednie, akik hatására valószínűleg szerződéssel Bécsbe, Párizsba majd Londonba is különböző revüszínházakhoz merészkedett. Ettől kezdve már nincs nyoma a magyar újságokban. Korábban hetenként foglalkoztak személyével az újságok.

Apja 1929-ben meghalt. Valószínűleg ezután Éva hazaköltözött Magyarországra, és átváltott a sportra. Az úszást kedvelte. Ebben az időben nyílt meg a margitszigeti Sportuszoda, ahol az edzéseit tarthatta. Minden úszásnemben remekül úszott, mert személyes közlése alapján megtudtuk, hogy benne volt az 1932-es magyar olimpiai válogatottban, amit Los Angelesben tartottak, de sajnos, röviddel a verseny előtt szívburokgyulladásban megbetegedett, és így nem indulhatott.

Végül is 1932-ben ismerkedett meg nagybátyánkkal, és egymásba szerettek. Így jobb anyagi biztonságba került. Meglehet, nem felejtette el az előző, színes életét, de ez itt Jászberényben – a konzervatív körökben, ahol forgott – tabunak számított.

A családon belül csak „nyomokban" hallottam utalást nagynéném művészi előéletére, ami végül is most keltette fel kíváncsiságom. Azáltal, hogy manapság az interneten már sok minden fellelhető, nyomozásba kezdtem. Főleg azért, mivel – egy, akkor híres, némafilmben – Deésy Alfréd Péntek este című filmjében is szerepelt (1921–1923), ő játszotta a főszerepet. Ezt a néma filmet – az akkor merész és zsidó témája miatt – a világon mindenütt el tudták adni, olyan nagy volt iránta az érdeklődés. Az újságok szerint Amerikában is, főleg emigráns magyaroknak játszották. Ezt írta az akkori amerikai Népszava. A film taglalja a zsidó asszimiláció és a vegyesházasságok problematikáját.

Magyarországon a II. világháború után az ilyen fajta celluloid filmeket fogkefegyártás miatt bedarálták, így itthon jelenleg ez a film nem fellelhető. Ám a Magyar Filmintézetben felvette jelen kutatási programjába és most nemzetközileg is kerestetik. Egyelőre ennyi eredménye lett kutatásomnak. Az is igaz, hogy ezt a filmet nemcsak a magyar Filmintézetben, hanem Seattle-ben (USA) nemzetközileg is számon tartják.

Hogy jobban megértsük Éva történetét, kicsit ismerni kell azokat a tánctör-

téneti időket, amiben élt.

A táncművészet szerepe az 1920-as években

Éva táncművészetét úgy kell értelmezni, hogy ismerni kell az 1920-as évek ízlését. Az ún. jobb családok a fiatal lányaikat táncolni taníttatták, mint manapság szokás, hogy pl. balettet vagy néptáncot taníttatnak velük.

A tánctanítók pedig felhasználták már az ügyes, legkisebb tanítványaikat is, hogy szórakoztassák velük a közönséget, hiszen ez bevételi forrásuk volt. Később a legjobb felnőtt táncosokat bárok, varieték alkalmazták bizonyos díjazás fejében, hogy programjukat színessebbé tegyék.

Ekkor jött divatba Európa szerte az ún. önkifejező tánc olyan nagyságokkal például, mint Mary Wigmann, később Gret Pallucca (Drezda) és még más európai művésznők.

Éva táncát klasszikus, akrobatikus elemekkel díszített táncnak tartották, amit klasszikus zenei kíséret mellett adott elő. (pl. Beethoven: Holdfényszonátája, E. Grieg: Tündértánca) Előfordult, hogy táncaival bizonyos könyvismertetések, kiállítások megnyitásán is fellépett, amikor nővére, Georgina ugyanott verseket szavalt.

1920. május 15-én jelent meg a Délmagyarország c. lapban egy Gyalu nevű szerző aláírásával a Tánckultúra című cikk, amelyben a következők olvashatók: *„A tánc művészete kezd divatos lenni Szegeden. Hiszen táncolni eddig is táncoltak itt, kivált, ha farsang volt, de már jó ideje nagyböjtje van nálunk a világi vigasságnak. A tánc azonban nem csupán báli robot, komoly és finom művészet is, sőt, mint a régi görögök és az ószövetség lapjai bizonyítják, istentisztelet is volt. A tánc a legősibb és legközvetlenebb művészi kifejezése az emberi érzelmeknek, indulatoknak. Egészen primitív eszközökkel igen rafinált hatásokat ér el.*

Szegeden a zenei kultúra mellett a tánckultúra is virágjában van napjainkban. A napokban, egy táncmatinén gyönyörködhettünk két karcsú, finom termetű úrilány, a Szuhányi-nővérek megkapóan egyéni és artisztikus táncaiban. A színház most jelzi Bakits Edithnek, egy új táncoló csillagnak föltűnését a színpadon és a plakátok jelzik Lucy Kleselhausennek, a világhírű táncosnőnek bemutatkozását a szegedi hallgatóság előtt...Szomorú világot élünk, de éppen azért kell a lelkünknek ópium, balzsam, feledés és vigasztalás. Művészet kell, vers és zene kell, ritmus kell, táncolni akar a szellemünk, amelyet eddig gúzsba kötött, lenyűgözött a goromba és ordító realitások zsarnoksága. Az élet mégis oly szép, mondjuk a költővel és csak azért is mert élni akarunk és élni fogunk." (Az első világháború borzalmai után ez érthető volt.

Szuchányi Éva budapesti előélete

Régi újsághírek tallózása sok mindent megvilágított, ami Évát és családját illeti.

Éva anyja, mikor fiát 1923-ban tragikusan elveszítette, már külön élt férjétől és egyedül nevelte gyermekeit, bár férje valamelyest egyengette gyermeki útját. Filmes kapcsolatai által szerepekhez juttatta őket, mert azok művészi tornát és táncot tanultak.

Még gyerekkorunkban megtudtuk, hogy Éva már 15 éves korától művészi táncot tanult Szegeden. Később, mikor Pestre költöztek ott is fel-fellépett kecses, klasszikus táncművészetével. Végül is nem volt más lehetősége akkor, minthogy kamatoztatta színjátszó- és tánctehetségét, és ahol tudott, bizonyos honorárium ellenében szerepet is vállalt testvéreivel együtt. Felléptek például a Péntek este c. Deésy filmben, amit apjuk is szponzorált. 1923 után Deésy Alfréd vállalkozása tönkrement és Ausztriában próbálkozott újra. Ez valószínűleg az apjuknak is nagy anyagi veszteséget jelentett.

Itt még néhány idevágó újsághír Évától, amire nem régen, ugyancsak a világháló segítségével akadtam.

Például a Pesti Naplóban ez áll: *„Grieg Tündértánca tetszett a közönségnek Szuchányi Éva első estélyén és hogy 17 évesen egy sokat ígérő tehetség."*

Ugyancsak ebben a lapban: *„kalotaszegi, mezőkövesdi viseleteink tarkaságát kapjuk Szuchányi Éva nemes, klasszikus táncával."*

Szuhányi Éva mikor Szegedről Budapestre költöztek, fellépett a Vígadóban, amiről így ír a Pesti napló: *„Tánc-est. Ma este tartotta a Vigadó nagytermében első, önálló, klasszikus táncestélyét Szuchányi Éva. Az ifjú művésznő műsorán Lanner, Prichistal, Rubinstein, Ascher, Chopin és Grieg-számok szerelteltek, melyek közül különösen Grieg Tündértánca tetszett a közönségnek. Szuchányi Éva első estélyén sokat ígérő tehetségnek mutatkozott."*

Fellépett még a Rákóczi úti Tabarin szórakozóhelyen is: *„Szuchányi Éva nemes, klasszikus tánca, a groteszk Felhő Rózsi, a széphangú Papp Jancsi, Molnár Vera, Asztalos Imre, Perényi, Kiss, Ormos és a személyesen konferáló Harmath Imre, Zerkovitz sokszínű, stílusos muzsikája mind egyformán részesei a Zöld madár nagy sikerének."*

A Péntek este című filmszerep után az újságok az alábbiakat közölték: *„Mindenki sírt a Péntek este zsidódráma megrendítő cselekménye, Szuchányi Éva és Györgyi csodás játéka miatt kedden, szerdán a szegedi Korzó moziban. A 15 éves Èva a rabbi lányát, Esztert, a Péntek este című Szomory drámában abszolút szépen és meghatóan játssza. (Georginának ebben a filmben egy mellékszerepe volt.)*

Legyen itt mellékesen elmondva a film sztorija: A Péntek este főhőse Áron rabbi csodaszép leánya, Eszter, aki beleszeret egy keresztény férfibe. A dráma érzékeny témát, a vegyes házasságokat érintette, buja, érzéki nyelvezete és a miliő különlegességet, szokatlanságot hozott anno a magyar színpadon." (Szeged című újság)

További újságcikkek Szuchányi Éva szerepléseiről: *„Nincs az a fantázia, amely szebb nőt tudna teremteni, mint Szuchányi Évi. Akinek ragyogó ifjúsága és tökéletes tudása túllépi a magyar kereteket és világviszonylatban is a legelsők közé emelkedett. Irják a Tabarin műsorában (egy híres budapesti lokál) történő szereplésérőI."*

A Tabarin-varietéről pedig így ír a Pesti Hírlap: *„Mint minden eddigi műsorával, úgy márciusi gazdag és pazar programjával ismét rászolgált a Rákóczi-úti Tabarin a közönség nagy érdeklődésére. Szuhányi Éva klasszikus táncosnő finom és decens.*

Az Est című lapban pedig ez olvasható: *Szuchányi Éva nagyszerű táncaival szórakoztatja a közönséget.*

Szuhányi Évát Budapest legszebb kisasszonyának tartották és így írtak róla a Színházi Élet c. lapban:

A legszebb pesti lányt Szuchányi Évának hívják és a legjobb pesti műsor a Tabarinban van, ahol Szuchányi Éva föllép. Két számmal lép fel a kisasszony, – aki egy ismert huszárőrnagy leány – Chopin zenéjére a tavaszról táncol és egy magyar táncot mutat be." Akiről ezt a díszes és előkelő epitetont le merik írni, hogy „a legszebb pesti lány", illik, hogy bővebben bemutassuk az olvasónak. Pesti gavallérok, a pesti lokál publikuma egyhangúlag, vita nélkül adományozta a kisasszonynak a legszebb jelzőt, és Szuchányi Éva meg is érdemli ezt.

A Chopin-számban hófehér, lenge, átlátszó fehér ruhában lép a közönség elé. Karján, amely klasszikusan ívelt és fehér, mint az alabástrom – liliomok haldokolnak. Vöröses fényben égő barna haja van, kibontott hajában pipacsok virítanak, és táncára pipacs-csokor bókol, hajladozik karjában.

Le kell leplezni ezt a Szuchányi Évát, amellett, hogy a „legszebb", még táncolni

is tud. Csupa ritmus, zene a kisasszony, a lelkét adja a táncával, a fiatalságát és a szépségét."

A vidéki Miskolci Napló írta, hogy Szuchányi Éva egy táncfenomén és nagy sikert aratott.

Az Esti Kurír szerint: Szuchányi Éva először az Altona darabban, a Vígszínházban, amiben Bajor Gizi volt a főszereplő. (Mert eddig csak varietékben lépett fel.)

Az Esti Kurírban pedig a következő olvasható: *„Egy magyar táncosnő Párizsba szerződött. Szuhányi Éva az ismert nevű táncosnő, aki most a Bécsi Pavilonban vendégszerepel, a párizsi Palace színházhoz szerződött, ahol a legújabb revüben fog fellépni."*

Esti Kurír: *„Szuchányi Éva a Párizsi Kalitkában (a budapesti Margit-szigeten) lépett fel, ahol a Parisien Grill Revue Dancing vendégszerepelt."*

A Magyarország című újságban azt írják, hogy 1929-ben változtattak a Péntek Este c. filmen, de a régi szereplőkkel. Ekkor már Éva is 22 éves volt. A rendező és producer Deésy Alfréd hazajött Ausztriából és a változtatásokat a tatai Esterházy kastélyban forgatták.

Erről a filmről maga Deésy Alfréd is nagy lelkesedéssel írt a *„Porondon, deszkán, mozivásznon"* című visszaemlékezésében.

Ekkora dicshimnusz után, ami az előbbiekben róla olvasható, ezt a történetet Jászberényben nem igazán ismerték, mégha valamit sejtettek is. Az egyik újság azt is írta, hogy ha az illetékeseknek lehetősége lett volna őt szponzorálni, szépsége őt Hollywoodig emelte volna. De mint tudjuk, a szépség múlandó.

Szuchányi Éva az 1920-as évek második felében ugyanott lépett fel Párizsban, mint Josephine Baker, de klasszikus tánca talán nem volt olyan elsöprően sikeres. Nagy volt a kontraszt, ha táncművészetüket összehasonlítjuk. Éva valószínűleg már nem tudta művészetét tovább fokozni, és nem tudott újabbat nyújtani. Azonkívül nem volt olyan önálló, mint Baker, aki megalkotta önmagát, nemcsak a színpadon, de a magánéletében is. Évának támasz kellett és később, miután megbetegedése miatt a sportkarrier sem jött be, így aztán várta a fehérlovas királyfit, akit nagybátyám személyében biztosan megtalált, hiszen ő még lovaskocsival kereste fel távoli betegeit.

Egyszer aztán Éva szépsége is kopni kezdett. Férjéhez öregedett, és rövid idővel férje halála után ő is megbetegedett, és sírba vitte élete színes történetét, amiről lett volna mit mesélnie.

Források:
Délmagyarország, 1920. május 15.
Est, 1924. június
Esti Kurír, 1925. április 1.
Jász Hírlap, 1933
Magyarország, 1929. augusztus
Miskolci Napló, 1925. november
Pesti napló, 1922. március 30.
Pesti Hírlap, 1924. március
Szeged,1923. március 6.
Színházi Élet, 1924. július
Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 1992

Sárközi Ágnes helytörténeti kutató

Könyv a jász ekegyárosról

Születésének 200. évfordulójára tisztelői emlékkönyv kiadásával emlékeztek meg Gubicz Andrásról a 19. századi gazdasági gépész feltalálóról. A pesti gépgyáros a kerek évfordulóra készült könyv címlapján Barabás Miklós festményéről mosolyog ránk.

Az emlékkönyv ismerteti Gubicz András példaértékű életútját, életének főbb – és meghatározó – állomásait, sikereit, nem utolsósorban pedig iránta a napjainkban is ható tisztelet megnyilvánulásait.

A könyv Jászjákóhalma önkormányzata, a Gubicz András Gazdakör, a Honismereti Szakkör, a JÁKÓB Baráti Társaság és a Gubicz család támogatásával jelent meg.

Gubicz András Jászjákóhalmán született szegény földműves szülők gyermekeként. 1850-ben került Pestre, ahol Farkas István gépgyárában dolgozott. Élete során azokon a nehéz munkát végző földműveseken akart segíteni, ahonnan ő is származott. Feltalálói tehetsége már itt, a Farkas-gyárban megmutatkozott, itt kezdte el később szabadalmaztatott ekéi fejlesztését. Ezek erénye – tartósságuk mellett – kis súlyuk volt, és a talajt ekéi nemcsak hatékonyan megforgatták, de még porhanyították is. Díjak sorozatát hozta el velük, először idehaza Ercsiben és Tótmegyeren, de később külföldön is kimagasló sikereket ért el: az 1862-es Londoni világkiállításon aranyérmet, az 1867-es Párizsi világkiállításon pedig bronzérmet nyert. Közben Kollerich Pál rostagyárossal gépgyárat alapított, ahol ekéi készültek. Aktív résztvevője volt kora gazdasági életének, alapító tagja volt az Országos Gazdasági Egyesületnek.

Gubicz András tevékenysége az ekék mellett egyéb mezőgazdasági területekre is kiterjedt, több, másirányú találmánya is volt. Gyárának termékskáláján

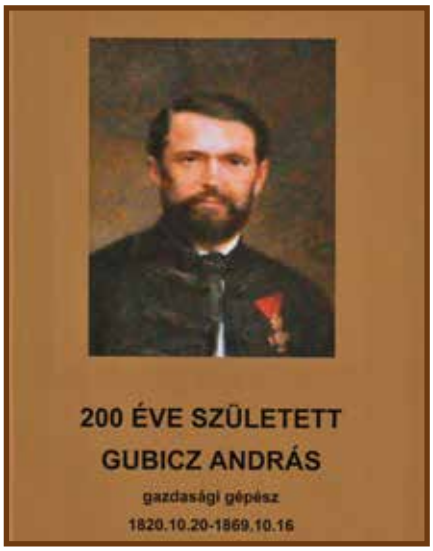

A könyv címlapja

– saját fejlesztésű eszközein kívül – más, világszínvonalú termékek is szerepeltek.

A halál fiatalon, 49 éves korában ragadta el, valószínűleg a maximalizmusából fakadó túlfeszített munka következtében. A könyvben szereplő halotti anyakönyvi kivonat mindenesetre „tüdősorvadást" ad meg halála közvetlen okaként.

Gyermekük nem lévén, vagyonukat jótékony célra ajánlották fel, kitüntető helyre helyezve e téren Gubicz András szülőfaluját, Jászjákóhalmát. A községben levő lakóházukat kisdedóvó céljára ajánlották fel – ma is ott működik a feleség, Poldermann Júlia nevét viselő községi óvoda. Más közhasznú egyesületeknek is juttattak vagyonukból, a végakaratot a gyáros 1874-ben elhunyt felesége hajtotta végre. Mindketten a falu temetőjében nyugszanak, mintaszerűen karbantartott díszsírhelyen, a kápolna mellett.

A hálás szülőfaluja, Jászjákóhalma küldöttsége évente megkoszorúzza Gubicz András egykori, a valamikori Lipót utca 74-ben működött gyárának helyén álló, Váczi u. 74. alatti lakóházon elhelyezett emléktábláját. Nevét szülőfalujában egy utca is viseli.

Életúja azt példázza, hogy következetes, szorgalmas munkával egy tehetséges ember úgyszólván a semmiből is képes feltörni.

Bognár Mária újságíró

Légszennyezés és megoldási javaslatok Jászberényben a 19. század második felében

Légszennyezés kapcsán a mai kor emberének a szmog, kipufogófüst, történeti megközelítésben pedig az ipari forradalom idején emelt, eget ostromló gyárkémények és a városokra telepedő korom jut eszébe. Pedig légköri aeroszol mindig is létezett. Aeroszol minden, a levegőben lebegő szilárd vagy cseppfolyós részecske. Ezeket méretük alapján lehet csoportosítani. Az 1 μm alattiak a finom részecskék, az 1 μm fölöttiek a durva részecskék, vagy köznapi elnevezéssel a por. Ez utóbbiak viszonylag gyorsan leülepednek, ám a tüdőbe jutva hosszabb távon különféle megbetegedéseket okozhatnak.

Míg Manchesterben az ipari forradalom hatására a nagyipari gyártelepek gombamód szaporodtak, addig Jászberény gazdaságát a 19. század derekán még elsősorban az állattartás és a növénytermesztés jellemezte. 1855-ben már van pokróc- és szűrposztógyár a városban, amit a rabok működtettek. Nagyobb üzemnek a város malmai voltak tekinthetők. Az 1870-es évektől nőtt az iparosok száma. Ez azonban elsősorban a kézművesipart jelentette. 1873-ban létesült a városban az első gőzmalom, amely ekkor egyedüliként képviselte a nagyipart. Vagyis a lakások kéményeiből kiáramló füst nagyobb légszennyezést generált, mint a város ipara.

1883-ban Jászberényben a tüdővész már jelentős méretet öltött. Egyre aggasztóbbnak bizonyult a helyzet és közösen kereste a megoldást az akkor már megyei főorvos, de jászberényi kötődéssel rendelkező dr. Orbay Antal, az ekkor a városban működő dr. Markgraf Vilmos és a városi közegészségügyi bizottság.

Markgraf Vilmos 1871 és 1878 között Máramaros vármegyében látta el feladatát, és az ottani tapasztalatai sokat segítettek egy átfogó javaslat összeállításában. Máramarosban a zord éghajlat és a rossz életkörülmények, silány táplálkozás és negatív éllel bíró szokások ellenére a tüdővész a betegek csak 1-2%-ánál jelent meg. Markgraf a máramarosi tapasztalatait összevetette a jászberényi helyzettel. Megállapította, hogy Jászberény éghajlata *„inkább zord mint enyhe, mert szelektől erdők által nincs védve de mégis délibb fekvésű és szelidebb klimájú a mondott mármarosi vidéknél”.* A jász főváros szélviszonyait taglalva egy 1864-es jegyzethez nyúlt vissza. A várostól nyugatra és délnyugatra volt ekkor az öreg és új erdő. 1864-ben nyugati és délnyugati szél volt összesen 11 alkalommal az év során. A többi égtáj felől, azonban erdő nem védte a várost. Különösen aggasztónak ítélte az északi határrész esetében, mivel erről összesen 93 alkalommal fújt szél. Markgraf szerint *„ez az oka, hogy Jászberénynek, a felső*

Dr. Orbay Antal Jász kerületi főorvos, 1874

alföldön az ádriai tenger felett csak 277 lábnyira eső fekvése dacára is, inkább zord mint enyhe a klimája”. Jászberényben ekkor a halálokok 20%-át a tüdővész tette ki. A máramarosi pozitív helyzetet abban látta, hogy a fenyvesek illóolajban gazdag kipárolgása jótékony hatással volt az ottélőkre. Éppen ezért a városi tisztiorvos javasolta a városvezetésnek erdők, pontosabban fenyvesek telepítését. *„Essék minden 10 □ölre egy-egy fenyűfa az udvarokon vagy az utczasorokon”.* A tüdővész és a légúti megbetegedések terjedésében jelentősen kivette részét a várost mindennap ellepő por is. Erre vonatkozóan kettő javaslatot tett a tisztiorvos: *„... Szükséges e tekintetben a városnak egyszer valahára, más mivelt városok példájára, nem szépészeti szempontból, mert ez alárendelt dolog, de a közjólét, az egészség érdekéből, a kiköveztetése... A megyei főorvos Úr a birka és marhanyájak gyakori keresztül hajtásából vezeti le a városban lévő nagy port. – Ez okoz is mindanyiszor nagy port, és mulhatatlanul eltiltandó; de a mindennap ismétlődő nagy pornak van itt még egy más lényeges előidéző oka, t. i. a sertésnyájak és tehéncsordáknak 3-4 irányból is hazaérkezése a legelőkről esténként. S mert a nagy port esténként, délutánonként a városban határozottan a sertésnyáj meg a tehéncsorda okozza, legyen önzetlen és önmegtagadó a város saját egészsége, üdve, s az unokák jóléte érdekéből, s ha csak lehető, tiltassék be – a város kikövezéséig – a sertéslegeltetés legalább, vagy azzal egyidejüleg a tehéncsordázás is. Mert ezek csinálják a leg nagyobb port, s ezek nélkül meg – ha akarja – el lehet a város egyideig”.*

A fásítással a várost ostromló szelek erejét tompították volna, így az azok által felkavart por mennyiségét is csökkenteni lehetett volna. A földutak kövezésével, valamint a haszonállatok kihajtásának korlátozásával szintén a lábak, paták és kocsik által felvert por csökkenését remélte. A sors érdekes fintora, hogy dr. Markgraf Vilmos 1883 augusztusában fogalmazta meg 20 oldalas javaslatát, melyben a por csökkentését is megcélozta, és 1883. augusztusában tört ki a mai Indonézia területén a Krakatau vulkán, amely oly mértékben juttatott a légkörbe vulkáni hamut és aeroszolt, hogy a hőmérséklet globálisan 1□-al csökkent. A vulkán által a légkörbe juttatott hamu és por a Jászságban is észlelhető, vöröses égboltot eredményezett, amelyről Orosz István jászladányi búcsújáró egy imádságos ponyvájában is megemlékezett.

Forrás

MNL JNSzML. IV. 411.a. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közigazgatási bizottságának iratai. 807/1883.

Felhasznált irodalom

Mészáros Ernő: A levegő megismerésének története. MTA Történettudományi Intézete, Budapest. 2008

Pernyész Lívia: A város gazdaságtörténete. In: Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. (főszerk. Pethő László). Jászsági Évkönyv Alapítvány, Jászberény. 2015. 178-208.

Vincze János Farkas: A Krakatau 1884-es kitörése Orosz István vallásos ponyvanyomtatványa tükrében. In: Jászsági Évkönyv (szerk. Pethő László). Jászsági Évkönyv Alapítvány, Jászberény. 2019. 109-114.

Vincze János Farkas levéltáros

Viseletkonferencia Egerben

A Heves Megyei Népművészeti Egyesület és a Népművészeti Egyesületek Szövetsége 2021. szeptember 10-11-én immáron a kilencedik alkalommal rendezte meg Egerben, a Bartakovics Béla Közösségi Házban a *Viseletek régen és ma* címet viselő országos viseletkonferenciát.

Beszprémy Katalin megnyitja a kiállítást
Fotó: Bathó Edit

A konferencia a *Hagyomány és divat* című nemzetközi viseletkiállítás megnyitásával vette kezdetét. A népes közönség elsőként a felcsendülő egri népdalokban gyönyörködhetett, majd Kiss István, a Heves Megyei Népművészeti Egyesület elnöke köszöntötte a konferenciára összesereglett alkotókat, előadókat és érdeklődőket. Ezt követően *Minczér Gábor*, Eger város alpolgármestere mondott köszöntőt, majd pedig *Beszprémy Katalin*, a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Tanácsadó Testületének elnöke nyitotta meg a hagyományos és iparművészeti ruhákat felvonultató, ízlésesen és esztétikusan berendezett kiállítást. Nagy örömünkre a jászsági viseletkészítők ruhaalkotásai évek óta szerepelnek a konferencia kiállításán. Ez alkalommal megcsodálhattuk *Borbásné Budai Valéria* zsinórdíszes kabátját, *Donkóné Birkás Tünde* jász és göcseji parasztpolgári viseletét, Tajti Erzsébet göcseji parasztpolgári viseletét, és *Besenyei Ildikó* zentai vőlegényi ruháját. A látványos kiállítást rendkívül nagy érdeklődés kísérte.

Ezt követően kezdődött meg a konferencia, amelyet *Kiss István* egyesületi elnök köszöntője után *Ígyártó Gabriella*, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége ügyvezető igazgatója nyitott meg. Ezután *Fehér Zsombor*, a Népművészet Ifjú Mestere tárogatójátékában gyönyörködhetett a közönség, majd *Berzeviczy-Fehér Jánosné* vezetésével megkezdődtek az előadások. Elsőként *dr. Juhász Katalin* néprajzkutató szólt az Etno-divat jellegzetességeiről, majd *dr. Simonovics Ildikó* divattörténész Rotschild Klára legendás életét és a 20. század divattörténelmét mutatta be. Őket jászsági előadók követték: *dr. Bathó Edit* néprajzkutató a parasztpolgári viseletek megújításának kezdeteiről, eredményeiről, *Tajti Erzsébet* viseletkészítő a parasztpolgári viseletek megújításának gyakorlati tapasztalatairól, *Borbásné Budai Valéria* pedig a jászsági viseletek jász identitást kifejező szerepéről szólt. A pénteki konferencia nap látványos viselet bemutatóval fejeződött be.

Donkóné Birkás Tünde jász viselete
Fotó: Bathó Edit

Szombaton délelőtt folytatva a konferenciát, két előadásra került sor.

Borbásné Budai Valéria zsinórdíszes kabátja
Fotó: Forgó Bence

Vargyasi Melinda viseletkészítő a viseletek és a hozzáillő viseletkiegészítők esztétikájáról beszélt, *Molnár Madarász Melinda Meyke* pedig azt tárgyalta hogyan jelenhet meg a népművészet a 2021-es divatban. Az előadásokat szakmai diskurzus zárta.

Iris

Részlet a kiállításból ***Fotó: Forgó Bence***

Berzeviczy-Fehér Jánosné palóc mintás öltözete Fotó: Forgó Bence

Kovács Katalin, Donkóné Birkás Tünde és Tajti Erzsébet göcseji parasztpolgári viseletei Fotó: Forgó Bence

Kovács Erzsébet és Besenyei Ildikó zentai viselete Fotó: Bathó Edit

Részlet a kiállításból Fotó: Forgó Bence

Szombathy Márta alkotása Fotó: Forgó Bence

Részlet a kiállításból Fotó: Forgó Bence

EMLÉKEZÉS RÉGI JÁSZBERÉNYI TANÁROKRA XXVIII.

Az igazgatók III.

A jászberényi József nádor Gimnázium (ma Lehel Vezér Gimnázium) igazgatóinak emléket állító harmadik írásom rendhagyó, mert – egy fő kivételével – szaktanárként, vezetőként már szerepeltek korábbi redemptiós írásaimban azok, akikre most emlékezem – 2017. december: Korber Ernő; 2018. február: Kalkbrenner Antal, Iványfy János; 2018. június: Józsy Ferenc; 2020. augusztus: dr. Lessy Viktor.

A célom azonban az, hogy ebben a sorozatban is, időrendi sorrendben legyen olvasható a gimnáziumért magas szinten dolgozó igazgató-pedagógusok neve, rövid élettörténete. Az előző írásomat azzal zártam, hogy Kalkbenner Antal igazgatóra emlékezve folytatom az összeállítást.

Kalkbrenner Antal 1920 és 1926 között állt a főgimnázium élén. Az 1875. november 19-én Oraviczabányán született Kalkbrenner Antalt 1920-ban helyezték Jászberénybe a főgimnázium vezetésére, igazgatására. A gimnázium történetében ő volt a tizenkilencedik igazgató. Ekkor már sokévi vezetői gyakorlattal rendelkezett. Hiszen az 1907-ben alakult karánsebesi főgimnázium ideiglenes, majd 1909-től rendes igazgatója volt. A jászberényi főgimnáziumban igazgatói munkája mellett német nyelvet tanított, német társalgást vezetett.

Igazgatósága alatt több nagy esemény történt. 1925-ben telepítették Gergely Adolf matematika – természettan szakos tanár vezetésével az iskola rádióállomását.

A gimnázium még a hagyományos farsangi mulatságának tiszta jövedelmét is az intézet Rádió-alapjára fordította (Jász Hírlap, 1925. február 22.) Nagyon sokan felül is fizettek a cél elérése érdekében. Az iskola fizika szertárában hallgatták az érdeklődők a rádióadásokat.

Egy évvel később szintén Gergely tanár úr vezetésével létrehozták az országos elismerést kiváltó aerokört, amelynek elindítását Kalkbrenner igazgató örömmel és szeretettel támogatta. 1926. január 20-án Gergely Adolffal együtt el is kísérte Pestre *a gimnázium VII. és VIII. osztályú növendékeinek egy részét a középiskolai tanulók aeronautikai előadására* (Jász Hírlap, 1926. január 24.) Február 7-én pedig az ötletadó négy önképzőkörös diák meg is tartotta az első aviatikai előadássorozatot. Még ebben az évben a területi királyi főigazgatóság jóváhagyta az aerokör alapszabályát. Kalkbrenner igazgató vezetése alatt tehát elindult az aerokör több évtizedes története.

1925 októberében a Faluszövetség szokásos évi kiállítására került sor Jászberényben, melyhez a gimnázium teljességében teret adott. A gimnázium is elkészítette bemutatkozó kiállítását, az anyagának összegyűjtése, elrendezése Kalkbrenner Antal igazgató és Fenyves Adolf rajtanár érdeme volt.

A jászberényi igazgatót minden évben megbízták érettségi vizsgák, magánvizsgák vezetésével. A váci kegyesrendi főgimnáziumban magánvizsgálatokat, a kecskeméti állami főreáliskolában az érettségi és magánvizsgát, a balassagyarmati állami reálgimnáziumban az érettségi vizsgálatokat vezette. Az 1925/26-ös tanévben pedig a budapesti VIII. kerületi Zrínyi Miklós reálgimnáziumban és a balassagyarmati állami reálgimnáziumban látott el érettségi vizsgaelnöki teendőket.

Igazgatóként sok városi bizottság elnöke, tagja volt, s ilyen minőségében a közéletben is eredményesen dolgozott. A főgimnázium 1921 decemberében újra indította a szabadoktatási tanfolyamot, ennek keretében az igazgató és a tantestület tagjai nagyszámú, különböző témájú ismeretterjesztő előadást tartottak

A Jász Hírlap 1925. december 13-i számának hírei között szerepelt: *„Közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a kormányzó úr áthelyezte Kalkbrenner Antal jászberényi áll. reálgimnáziumi igazgatót a budapesti tisztviselőtelepi gimnáziumhoz, hasonló minőségben; ezzel egyidejűleg dr. Kerékgyártó Árpád tisztviselőtelepi gimn. igazgatót a jászberényi gimnáziumhoz helyezte át, szintén hasonló minőségben.”* Ez 1925. október 29-étől volt érvényben, de Budapesten ekkor még lakást nem tudtak biztosítani számára. Kalbrenner Antal a budapesti X. kerületi (tisztviselőtelepi) állami gróf Széchenyi István reálgimnázium vezetői állását így csak az 1926/27-es a tanévtől foglalta el.

A budapesti tíz tartalmas, eredményes év elteltével, 1936. június 6-án nyugdíjba vonult. A nyugdíjas élet pihentető óráit nem sokáig élvezte. 1936. szeptember 23-án véget ért földi élete.

Józsy Ferenc 1926 és 1935 között, illetve egy év másféle megbízatás után 1936 és 1938 között volt a gimnázium igazgatója. Mi volt a másféle megbízatás? A vallás – és közoktatásügyi miniszter 1935 októberében főigazgató-helyettesnek helyezte át a debreceni tankerületi királyi főigazgatói hivatalhoz. Ebben a beosztásban a tankerület középiskoláinak ügyeit intézte, de nem volt számára építő jellegű a feladat, kérte az iskolába való visszahelyezését. 1936. május elsejétől ismét igazgatói feladatát látta el.

Az 1891-ben Manigán (ma szlovákiai helység) született Józsy Ferenc mennyiségtan-természettan szakos tanári diplomáját Budapesten szerezte meg.

A budapesti egyetemi évek után a móri állami polgári iskolában tanított. 1914 és 1918 között az I. világháború különböző hadszínterein harcolt. Tüzérfőhadnagyként szerelt le, aki Signum Laudis Katonai Érdemérmet (bronz és ezüst), Károly csapatkeresztet és magyar-osztrák Háborús Emlékérmet kapott hősiességéért. A leszerelést követően 1919-től a jászberényi gimnáziumban helyettes tanárként, 1919 júliusától pedig rendes tanárként kezdett dolgozni. 1926 nagy változást hozott az életébe. Ugyanis ekkor megbízott igazgató, egy év múlva pedig kinevezett igazgató lett.

A tanév 1926-ban szeptember 15-én kezdődött, az évnyitó ünnepségen Józsy Ferenc, a gimnázium *új igazgatója mondott talpra esett és tartalmas megnyitó beszédet.*

Józsy Ferenc igazgatóként minden új kezdeményezést, új módszert, új eszköz beszerzését, ami az iskolai munka eredményességéhez hozzájárult, anyagilag és erkölcsileg támogatott. Így például az igazgatóságának 12 éve alatt a diákok repüléssel kapcsolatos elméleti és gyakorlati példamutató munkáját, az 1926/27-es tanévben a Széchenyi István gróf nevét felvevő Önképzőkör tevékenységét.

Már 1928-ban tárgyalt a város polgármesterével az iskola épületének elégtelen voltáról. Hiszen az 1889-ben átadott iskolaépület 200 diák számára készült, s ebben a tanévben már 300 fölötti tanulói létszámmal dolgoztak. Külön kiemelte a helyiségek számának elégtelenségét, ami miatt a gyakorlatokon, a kísérleti tárgyak tanításakor az eredményes munka végzése nehézkes.

1930-ban a jászberényi felnőttoktatási szervezet elnökeként szorgalmazta szabadelőadások megtartását. Ő is különböző témákban, különböző helyszíneken tartott előadást.

A város közéletének igen aktív, sokrétű feladatot ellátó szereplője volt. Ismeretterjesztő előadásai, írásai, a felnőtt oktatási szabadelőadásokon, a megszámlálhatatlan számú városi bizottság gyűlésein, a városi képviselőtestületi üléseken elhangzott hozzászólásai híresek voltak. Ezek, az adott téma, az adott probléma megoldása, a cél elérése érdekében gyakran irányt mutattak, eredményre vezettek. Nívós, tartalmas, sokszor érzelmekre ható beszédei alapján gyakran kérték fel különböző ünnepi rendezvények megnyitására, ünnepeltek, meghívottak köszöntésére.

1928-ban a vezetésével megalakult a Jászberényi Gimnáziumi Iskolatársak Egyesülete. A kiváló iskolavezető az Úri Kaszinó tagja volt, majd 1931-ben annak igazgatójává választották. Ő is, mint elődei évente látott el *magánvizsgálatokon,* érettségi vizsgákon elnöki teendőt.

A bevezetőben említett cikkben a teljességre törekedve gyűjtöttem össze jászberényi közéleti vállalásait, itt csak töredéke szerepel. Minden tevékenysége értékes volt, melyekkel mindig Jászberény és a gimnázium érdekét. fejlődését, jövőjét szolgálta. Nagy tiszteletnek, megbecsülésnek örvendett.

Bár családilag is kötődött Jászberényhez – felesége a jászberényi Almásy Mária volt –, mégis kérte áthelyezését. 1938. július 1-től a budapesti X. kerületi állami Szent László Gimnáziumban folytatta tevékenységét, ott is igazgatói minőségben.

Korber Ernő 1935. október 24. és 1936. április 30. között Józsy Ferenc helyett látta el az igazgatói feladatokat.

A földrajz-természetrajz szakos rendes tanár Mezőkövesdről került a jászberényi gimnáziumba 1920-ban, az 1936/37-es tanévtől pedig már az újpesti Könyves Kálmán Gimnázium tanára volt. A 15 éves jászberényi munkássága során az elméleti és gyakorlati oktatás kapcsolatának, egymásra épülésének fontosságát, nevelő hatását hangsúlyozta, s létrehozott két iskolai botanikus kertet. A kertekben folyó munkáról, annak jelentőségéről számolt be az 1933/34-es tanévi értesítőben. Ezen kívül még nagyszámú iskolai, városi feladatot látott el kiemelkedően. Elismerésként 1936-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter gimnáziumi igazgató címet adományozott neki.

Iványfy János volt a sorban a következő igazgató, aki Jankovics János néven 1895-ben született Zsámbékon. A nevét 1833 körül változtatta Iványfyra. A győri Bencés Gimnáziumban, majd Pannonhalmán tanult, de nem lépett be a bencés rendbe, nem érzett elhivatottságot. 1921-ben magyar-német tanári diplomát szerzett Budapesten.

Jászberénybe Ceglédről került 1923 novemberében, helyettes tanár volt, aki az 1926/27-es tanévben lett rendes tanár. Józsy Ferenc távozása után, 1938 és 1942 között vezette a gimnáziumot.

Elődeihez hasonlóan a tanítás mellett rengeteg tanórán kívüli és közéleti feladata volt.

Éveken keresztül volt az önképzőkör tanárvezetője. Megalapították a körön belül az Olvasókört, a diákok a tanári könyvtár könyveit olvashatták. Az 1930/31-es tanévben új önképzőköri alapszabályt dolgoztak ki.

Igazgatóként nagy figyelmet szentelt, segítséget adott az aerokörnek.

Tanári értekezleteken a tantestülettel egyetértésben sürgette a beszéd magyarságának megőrzését.

Az 1938/39-es tanévtől a nyelvoktatás kis létszámú, csoportokban, több órában történt a VII., VIII. osztályokban.

A város közéletének minden pontján jelen volt, szívvel-lélekkel dolgozott. Így például: a Római Katolikus Egyházközség több szakosztályának, Iskolaszéknek a referense, tagja volt.

A Foederatio Emericana Jászberényi Conventjének Priorjává választottá 1936-ban.

Gyakran szervezett rendezvényeket, népművelési előadásokat tartott igen sokféle témában, hazafias és vallásos beszédeket mondott egyletekben, körökben.

Éveken keresztül szervezte a Katolikus Hetet, a Katolikus Napot.

Húsz év után, 1942 szeptemberében saját kérésére már Zalaegerszegen volt gimnáziumi igazgató. A háború után elbocsátották állásából, nem felelt meg a kor elvárásainak. Alkalmi munkákból próbálta eltartani a családját, de végül is engedéllyel 1958-ban Németországba költöztek. Iványfy-Jankovics Johann már nyugdíjasként egy nagy terjedelmű helytörténeti könyvhöz gyűjtött anyagot.

Még 1928-ban megnősült Jászberényben, Hegedűs Gizellát vette feleségül. Egy lányuk és egy fiuk született. A család minden lakhelyén sokat jótékonykodott.

Szép kort megélt, 1977. március 28-án 82 éves korában, egy stuttgarti kórházban hunyta le a szemét örökre.

Dr. Lessy (Lessi) Viktort Iványfy János Zalaegerszegre való távozása után a debreceni magyar királyi Középiskolai Tanárképző-intézet Gyakorló Gimnáziumából helyezték a jászberényi gimnáziumba. A magyar-latin szakos tanár 1905. április 18-án született Tárkányban. A pannonhalmi bencés gimnáziumban érettségizett, szerzetes tanárnak készült, de másodéves egyetemistaként rájött, hogy nem ez az életútja.

Budapesten diplomázott és diplomával a kezében 1932-ben Csongrádon a Szent Imre Gimnázium internátusában lett prefektus. Az ott

töltött nyolc év alatt az önképzőkör vezető tanára volt, sakkszakkört vezetett, cserkészekkel kirándult, táborozott.

1939 változást hozott az életébe, vezetőtanár lett a debreceni Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumában. Osztályfőnöki feladatokat is ellátott.

1941 áprilisában a bölcsészettudományi doktori címet nyerte el. Három év elteltével ismét új feladattal bízták meg Jászberényben.

A huszadik század második nagy háborúja és az utána következő évek nehézségei közepette kellett Jászberényben ellátni megbízatását. Az iskolaépület helyreállítása, a benne folyó szellemi élet elindítása, fenntartása sok szervező munkával, anyagiak megszerzésével járt. A vezetésével a város, a tantestület összefogása példamutató volt.

Az 1946/47-es tanévben már elindították a dolgozók gimnáziumát, megalakult a gimnázium Diákkaptára. S természetesen a tanítás is nagy lendületet vett.

Az 1950-es évek kezdetén már nem egyezett a *vidéki kisváros életében fel-feltűnő kiskirályokkal* (Délmagyarország, 1989) és 1952-ben életének új szakasza következett. Ekkor már magyar-latin-biológia szakos tanár volt. Szegeden folytatta pedagógus munkáját. Először a Radnóti Miklós Gimnázium szakvezető tanára, majd 1958-tól a Ságvári Endre Gimnázium latin szakvezető tanára, három év múlva igazgatóhelyettese lett.

Jelentős volt irodalmi tevékenysége is, s igen aktív közéleti szereplő volt.

Szegedről 1984-ben második feleségével (első felesége meghalt) Budapestre költöztek a rokonok közelébe. Öt év elteltével, 1989-ben elhunyt, hamvait a kelenföldi Szent Gellért plébániatemplomban helyezték örök nyugovóra.

A bevezetőben jeleztem, hogy ebben az írásomban csak röviden emlékezem meg a hivatásukat magas szinten művelő igazgatókról, hiszen már korábbi írásaimban igyekeztem róluk a lehető legtöbbet megírni. S ha Redemptio című kiadványt forgatva a róluk szóló cikkeimet elolvassák, a célomat, hogy emlékezünk elődeinkre, már majd nem elértem.

A 20. század második felének igazgatói méltó utódai az iskolateremtő, az iskolát olykor nagy nehézségek árán életben tartó, felvirágoztató igazgató-pedagógusoknak. Közülük elsőként az 1952-ben dr. Lessy Viktor helyére került dr. Kovács Zoltánra emlékezem. S itt köszönöm meg dr. Maczkó Barnáné Czigány Éva és Németh Pál segítségét.

Az 1952/53-as tanévben **dr. Kovács Zoltán** magyar-német-francia szakos tanárt bízták meg az igazgatói feladatok ellátására. Kovács Zoltán 1916. május 5-én született Gyulafehérváron. 1920-ban menekültként Kisvárdán telepedett le a család, ő az alap- és a középiskolát is itt végezte.

A debreceni egyetemi tanulmányai után Érsekújváron nyert el tanári állást. A körülmények úgy hozták, hogy nem tudta elfoglalni azt. Jászapátin kezdett tanítani, de korán behívták katonai szolgálatra. A Hunyadi Páncélosoknál szolgált. Fogságba, majd gyűjtő fogházba került, ahonnan 1946-ban szabadult.

Jászapátin folytatta a tanítást, a szaktárgyain kívül a kor gyakorlatának megfelelően orosz nyelvet is tanított. Ez az időszak volt a tanításának „aranykora". Az igen kedvelt tanárnak a beceneve „per Zolika" volt. Egész életében sportolt, az asztaltenisz volt a kedvence, de fiatal tanárként a diákokkal szívesen focizott is. Asztaltenisben a pedagógusok megyei és országos versenyein gyakran részt vett.

Farkas Ferenc tanár, újságíró, akit Jászapátiban tanított Kovács Zoltán, tette fel a nehezen megválaszolható kérdést: *„Nem tudom Zolika hogy csinálta /már mint, a tanítást, de nagyon jól csinálta."*

Az 1952/53-as tanévet már igazgatóként a jászberényi gimnáziumban kezdte. Két volt diák emlékezéséből kiderül emberi nagysága.

„Korrekt úr volt, aki nagy türelemmel és segítőkészséggel próbálta esetenként sikerrel kezelni a mi renitens osztályunk ügyeit" – írta az 1953-ban érettségizett Németh Pál mérnök. Emlékei közül a következőt emelte ki: Az igazgatónak előírták, hogy *Sztálinváros építésére 10 fős brigádot kell kiállítania.* Az ő osztályukat kérte meg erre, kérését természetesen teljesítették a tanítványok. Élményekben dús építőtábori hetek voltak. Kovács tanár úr több érettségi találkozójukon vett részt, *„mindig nagy öröm volt a vele való találkozás".* (Németh Pál)

„Legelőször is illesse köszönet első igazgatóm, Kovács Zoltánt. Ha 26 évvel ezelőtt meg nem látja a kis rögben a termékeny talajt, akkor most aligha élvezném e kontinensnyi ország vendégszeretetét. Ha ő fel nem jön a kollégiumba, meleg szívével biztatóan megsimogatni az első és utolsó matematika dolgozat után, akkor valószínűleg összeroppantam volna. Kis feketés szeme úgy villogott, amikor rám nézett, ugrált az „ádámcsutkája", összeráncolta amúgy is redős homlokát és azt mondta: „neked ezt tudni kell, érted?" S amikor elment lóden kabátjában, fején a kicsit széles karimás kalappal – barátot éreztem benne. Lehet, hogy ő már erre nem emlékszik, nem is emlékezhet, mert biztosan sok mindenkivel megtette. Ha él még, éljen nagyon-nagyon sokáig, ha már meghalt, barátsága tovább él velem".– A gimnázium 225. jubileumi évkönyvében olvasható dr. Sass Pál egyetemi tanár emlékező írása.

Egy tanévi gimnázium-igazgatás után elkerült Jászberényből. Szolnok volt a következő állomás tanári pályáján. Megyei szakfelügyelő volt, a Verseghy Gimnáziumban tanított, de innen büntetésből Törökszentmiklósra helyezték. Ok: mert a világháborúban a Hunyadi Páncélosoknál szolgált. Néhány év után visszakerült Szolnokra, először a Tiszaparti majd a Varga Katalin Gimnáziumban dolgozott nyugdíjazásáig. Munkája elismeréseként 1957-ben a VI. Pedagógus Napon az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést kapta meg.

A nyelvész doktori címét az 1970-es években szerezte.

1942-ben házasodott meg, Maczkó Katalin matematika-fizika szakos tanárnőt vette feleségül. Két fiuk született.

Az Új Néplapban megjelent gyászjelentése, ebből tudtam meg, hogy 2005 februárjában, 89 éves korában Szolnokon elhunyt. A temetésén Balog János igazgató úr mint tanítványa és később kollégája mondott szép, búcsúzó beszédet.

A következő írásomban még hat hosszabb-rövidebb ideig működő igazgatóról szeretnék írni. Van köztük olyan, akinek a neve lehet ismerős, van olyan, akit sokan ismernek, elismernek, de talán nem tudnak minden Lehel Vezér Gimnáziumért tett tevékenységükről.

Csörgő Terézia
nyugalmazott középiskolai tanár
biológia-kémia szakos tanár

Hagyományőrzők köszöntése a Jász Múzeumban

Immáron régi hagyomány a Jász Múzeumban, hogy minden évben egy napot arra szánnak, hogy megköszöntik az életük kerek évfordulójához ért tudományos és helytörténeti kutatókat, valamint hagyományőrzőket. A Jász Múzeumot évtizedek óta hatalmas holdudvar veszi körül, amelynek tagjaira az intézmény mindenkor számíthat, ékesen bizonyítják ezt a nagy érdeklődő közönség. Ma már nemcsak készíti, hanem tanítja is a jász viselet készítésének fortélyait határon innen és túl is.

Papp Imre, a Jászság Népi Együttes alapító művészeti vezetője ugyancsak ebben az évben ünnepelte születésének 80. évfordulóját. Papp Imre neve elvitathatatlanul összeforr a jászsági néptánc ujjászületésével. Éppen ötven évvel ezelőtt, 1971-ben alapította meg a Jászsági Népi Együttest, amely elkötelezett hagyományőrző közösség hamarosan a magyar néptánc élvonalába került. Feleségével, dr. Péterbencze Anikóval együtt indították el a Csángó Fesztivált, amely napjainkra neves nemzetközi fesztiválllá nőtte ki magát. A Papp Imre által ötven évvel ezelőtt elvetett mag termő talajba hullott, s napjainkban már egykori tanítványai működtetik azt a művészeti műhelyt és iskolát, amely oly sok fiatal számára nyújt kulturált szórakozást, hasznos időtöltést és a fellépések révén feledhetetlen sikerélményt.

Az ünnepeltek balról jobbra: Nagy Albert, Tajti Erzsébet, Papp Imre *Fotó: Bugyi Gábor*

Nagy Albert agrármérnök, emeritus jászkapitány (Jászboldogháza) szintén ebben az évben lépte át élete 80. mezsgyéjét. 2006-ban a Jászboldogházán rendezett XII. Jász Világtalálkozón jászkapitánynak választották. Mintegy másfél évtizede büszkén viseli a kapitányi címet, és nagy elkötelezettséggel végzi a tisztséggel járó feladatokat. Kapitányi feladatinak sorából ki kell emelnünk a Hármas Kerületi kézi aratóversenyek szervezését, amelyet kapitánytársával, Zámbori Jánossal indítottak el, s azóta is rendszeresen megrendezésre kerül a Jászkunság településein. Egy alkalommal Jászboldogháza is helyet adott az arató versenynek, amelynek fő szervezője ugyancsak Nagy Albert volt. Rendszeresen részt vesz a Jászkapitányok és a Jászkun Kapitányok Tanácsában.

A látványos néptánc műsor után az ünnepeltek munkásságát Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgató asszonya és Szűcsné Urbán Mária, a Viganó AMI igazgatója méltatta, majd Nemes József jászkapitány, Farkas Ferenc, a Jászsági Önkormányzatok elnöke, Budai Lóránt Jászberény, Szűcs Lajos Jászboldogháza polgármestere köszöntötte a települések és a Jászság nevében. Ezt követően a Jász Múzeum, a Jászság Népi Együttes, a Folklór Kulturális Alapítvány, a Jászsági Menedzser Klub, a Jászboldogháziak Baráti Köre képviselői, a munkatársak és barátok fejezték ki tiszteletüket.

A születésnapi ünnepséget közös ebéd zárta a Jász Múzeum udvarán.

Iris

lődésre számot tartó kiadványok, kiállítások, tudományos, közművelődési, múzeumpedagógiai és hagyományőrző rendezvények.

A múzeum munkatársai a kölcsönös segítségen túl fontosnak tartják, hogy együttműködő partnereiket életük egy-egy fontos állomásán megköszöntsék.

Ilyen felemelő ünnepség helyszíne volt 2021. október 13-án a Jász Múzeum ódon épülete. Ez alkalommal a múzeummal régóta együtt dolgozó, három hagyományőrző köszöntésére került sor.

Az egyik ünnepelt az 50 éves ***Tajti Erzsébet*** viseletkészítő volt, akinek neve a jász viselet révén jól ismert nemcsak a Jászságban és az országban, de a határon túl is. Tajti Erzsébet egyike azon személyeknek, akik az 1990-es évek közepén hódító útjára indították a jász viseletet. A Jász Múzeummal és a Rokolya Varróműhellyel együttműködve megteremtették az alapjait annak, hogy a jászok rég elfeledett viselete ismét életre keljen és hitelesen tovább éljen. Az általa készített míves jász és magyar viseletek számos néptáncegyüttes ruhatárát gazdagítják, és színpadra kerülve kedvére gyönyörködhet benne az érdeklődő közönség.

Jászsági táncok a Jászság Népi Együttes két párja előadásában *Fotó: Bugyi Gábor*

70 éve halt meg Binder Ottó tábornok úr Kunszentmártonban

A Redemptio augusztusi számában Székely Gábor úr az egykor nagytekintélyű kunszentmiklósi Kelemen család történetét bemutató kiváló írásában említésre került, hogy a család egyik rangos, országos ismertségű tagja, dr. Kelemen Kornél országgyűlési képviselő, mint az Országos Testnevelési Tanács elnöke volt a vezetője 1936-ban a berlini olimpián nagy sikerrel szereplő magyar olimpiai csapatnak. Személyéhez kapcsolódóan feltétlenül ide kívánkozó kevéssé ismert tény, hogy a berlini olimpia szervezőinek egyik újdonságaként megvalósított *olimpiai fáklyás futás* során, amely óriásstafétaként az antik versenyek színhelyéről, Olümpiából indulva 386 km hosszan hazánkon is áthaladt, a Szeged alatti trianoni határvonalon első magyarként ő vette kézbe az égő fáklyát, örökre beírva ezzel magát a magyar olimpiai mozgalom történetébe. A magyar olimpiai csapat része volt a kilenctagú lovasválogatott is, amelynek vezetője a Magyar Lovasszövetség elnöke, egy bizonyos Binder Ottó nevű alezredes, hívatásos lovaglótanár volt. Amint a Kelemen család jeles tagjainak emléke, az ő emléke is a 20. század tragikus magyar sorsfordulóinak következtében, a mai tiszteletreméltó lovastársadalmunk tagjain kívül, úgyszólván kiesett nemzetünk emlékezetéből.

De ki is volt valójában Binder Ottó tábornok úr, és hogyan kötődik személyében Kunszentmártonhoz és ezáltal a Nagykunsághoz? Amint a nevéből is következik, nem magyarnak született. 1889. május 14-én látta meg a napvilágot Erdélyben, a Nagy-Küküllő vármegyei Medgyes városában szász nagybirtokos családban. Édesapja, dr. Binder Vilmos 1896-tól parlamenti képviselő volt a Magyar Országgyűlésben, aki azonban fiatalon, 41 éves korában elhunyt. Édesanyja, Folberth Auguszta egy igen előkelő szász patrícius családból származott. Nyolcan voltak testvérek, négy fiú és négy lány, Binder Ottó a harmadik fiú volt a családban. A helybeli ágostai hitvallású evangélikus főgimnázium elvégzése után az 1752-ben alapított bécsújhelyi Mária Terézia Katonai Akadémia hallgatója volt. Mivel nagyon jól lovagolt, hadnaggyá avatását követően a császári és királyi lugosi 4. (Vilmos) huszárezredben kezdte meg tényleges katonai szolgálatát, és természetesen részt vett az I. világháborúban. Kezdetben a keleti (orosz) fronton harcolt, majd az olasz frontra vezényelték át, és innen a katonai összeomlás után, 1918 novemberében tért haza Erdélybe. Mivel katonai esküjét I. Ferenc József császár és királyra tette le, az impériumváltást követően áttelepült Magyarországra és az újjászervezett magyar királyi honvédség kötelékébe lépett.

Binder Ottó vezérőrnagy 1942-ben

Binder Ottó az 1910-es évek elején jelent meg az úrlovasok között és 1913-ban már két nyilvános futamot nyert meg, a háború után pedig, 1920-tól kezdett újra versenyszerűen lovagolni. Egyedülálló lovastehetségének és tudásának köszönhetően a két világháború közötti időszak legjobb úrlovasa volt Magyarországon. (Úrlovas az volt, aki kizárólag sportból és hobbiból lovagolt, de a professzionista lósport szabályai szerint versenyzett és az Úrlovasok Szövetkezetében tagsággal rendelkezett.) Ennek az újságcikknek a keretében értelemszerűen csak ragyogó versenyzői pályafutása, kimagasló eredményeiknek szakmai összegzését és a magyar lovassportban betöltött szerepének legfontosabb állomásait emelem ki. Tehát: 1923-ban és 1925-ben military (háromnapos verseny) champion, 1924-ben és 1929-ben díjlovaglásban, 1927-ben és 1930-ban pedig díjugratásban volt országos bajnok. Ugyanezen időszakban kétszer volt champion bajnok. 1927-ig összesen 458 síkversenyben, illetve gát- és akadályversenyben 140 versenyt nyert és 320 verseny helyezettje volt. Ezt az egyedülálló sportteljesítményt sem előtte, sem utána egyetlen magyar lovas sem tudta még csak megközelíteni sem. Az 1928-as olimpiára készülve 1927 őszén aratta egyik legemlékezetesebb sikerét: 250 induló közül 15000 néző előtt 3 hibaponttal megnyerte Dortmund város Nagydíját, az aranyserleget. Ennek legmagasabb szintű elismeréseként Horthy Miklós kormányzó úr magánkihallgatáson fogadta és a *Signum Laudis emlékéremmel* tüntette ki. Az 1928-as amszterdami olimpián őrnagyi rangban vett részt és két csapattársával, Adda Alfréddal és Cseh Kálmánnal a magyar lovassport első képviselői voltak az olimpiai játékok történetében. 1930 után, mint az örkényi Magyar királyi Lovagló-és Hajtótanárképző Intézet tanára már kevesebbet versenyzett. 1934-ben megválasztották a Magyar Lovasszövetség elnökének, s mint utaltam rá, a hivatalos magyar lovascsapat az ő vezetésével vett részt a berlini olimpián, amelyen Platthy József százados díjugratásban szerzett harmadik helyezése révén a magyar lovassport eddigi egyetlen olimpiai érmét szerezte meg. Katonai pályafutása során 1938 novemberében ezredessé, majd annak betetőzéseként 1942. március 30-án soron kívül vezérőrnaggyá, – tábornoki rang – léptették elő. 1944 novemberében a hadsereg versenylovaival a Nyugat-Dunántúlra települt, itt azonban 1945. március végén szovjet hadifogságba esett, ahonnan csak 1948 szeptemberében került haza Magyarországra.

A sors azonban a gyökeresen megváltozott politikai helyzetben nem volt kegyes hozzá. A kommunista hatalom igazolta ugyan, de 1949-ben nyugdíját megvonták, 1951. június elején pedig, mint osztályidegent, feleségével együtt kitelepítették Kunszentmártonba, ahol minden megélhetési alap hiányában róluk is a szállásadóik gondoskodtak igen szerény körülmények között. A hadifogságban töltött hosszú évek szenvedései, a hazatérése utáni megpróbáltatások és a kitelepítés traumája fizikai és pszichikai erejét nyilvánvalóan megtörték, s ennek következményeként kényszermunkahelyén, az államosított Mátray-téglagyár udvarán, ahol téglaégetőként dolgoztatták, 1951. november 27-én, tehát 70 évvel ezelőtt, szívinfarktusban elhalálozott. Szállásadói a kunszentmártoni Felső-temetőben lévő családi kriptájában temették el egy használaton kívüli ruhásszekrényből átalakított koporsóban a végtisztesség megadása nélkül. A versenyzései során nyert pótolhatatlan relikviái a körülmények folytán nyomtalanul eltűntek a magyar lovassport történetének örök kárára. Az 1970-es évek elején a család próbált lépéseket tenni a tábornok úr hamvainak exhumálása és Nyugat-Németországba szállítása ér-

dekében, ami azonban meghiúsult, és így Binder Ottó egykori magyar királyi honvéd vezérőrnagy, lovasolimpikon hamvai végérvényesen városunk földjében találtak örök nyugalomra. Fontos itt kiemelnem, hogy így ő az egyetlen Kunszentmártonban nyugvó olimpikon.

A megkésett méltó végtisztesség megadására csak hosszú évtizedek múltán, születésének 120. és 121. évfordulóján került sor, emléktáblájának a Városi Sportcsarnok előterében létesített Olimpikonok Falán való elhelyezésével, illetve a fekete márvány síremlékének Felső-temetői felállításával a Magyar Olimpiai Akadémia és a kunszentmártoni Binder Ottó Olimpiai Baráti Kör szervezésében. Születésének 130. évfordulóján, 2019. május 14-én pedig a baráti kör emlékkonferenciát rendezett.

Dr. Szabó János helytörténeti kutató

Búcsúkoncertet adott és feloszlott a „The Árpád Darázs Singers"

Dr. Darázs Árpád (Jászberény, 1922 – Columbia, Dél-Karolina, USA, 1986) zenepedagógus, karnagy élete és munkássága két kontinens két országához kötődik. Élete első felében Magyarországon tanult és dolgozott, majd 1956-ban családjával együtt elhagyta szülőföldjét és az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. Második hazájában ő lett az úgynevezett Kodály-módszer egyik legelső és legkiválóbb képviselője. Az amerikai évek egyik, ha nem a legjelentősebb időszaka az a két évtized volt, amit a dél-karolinai egyetemre történő, 1966-os oktatói kinevezésétől 1986-ban bekövetkezett haláláig Dél-Karolina államban töltött. Az egyetemen nemsokkal kinevezése után megalapította a dél-karolinai egyetem hangversenykórusát, amely együttessel számos nagyszerű eredményt ért el. Egyetemi oktatómunkája mellett több helyi együttes (kórusok, zenekar) munkáját irányította hosszabb-rövidebb ideig. Utolsó hangversenyét már nagybetegen, 1986. október 18-án vezényelte Columbiában, Dél-Karolina állam fővárosában. Két hónappal később, 1986. december 16-án hunyt el ugyanott, leukémiában. Hatvannégy éves volt. Halálnak híre megrázta a zeneszerető dél-karolinai közönséget.

Egykori egyetemi tanítványai, és más, dr. Darázs Árpád által vezényelt dél-karolinai énekkarok tagjai, a szintén Darázs-tanítvány Robert Neese vezetésével, egy évvel dr. Darázs Árpád halála után, szeretett professzoruk emlékére megalapították a „The Darázs Árpád Singers" (Darázs Árpád Énekesek) nevű énekkart. A kórus első nyilvános fellépésére 1987. október 18-án került sor, napra pontosan egy évvel dr. Darázs Árpád utolsó hangversenye után. Az együttes legfőbb célkitűzése kezdetektől fogva dr. Darázs Árpád szellemi örökségének folytatása, tanításának továbbadása volt. Ennek érdekében rengeteg koncertet adtak, amelyek műsorából nem maradhattak ki Kodály Zoltán kórusművei sem.

Nemrégen, 2018-ban még fennállásának harmincéves évfordulója alkalmából köszönthettük az énekkart a Redemptio hasábjain. Azóta eltelt néhány év, és 2020-ban a kórus úgy döntött, hogy – idős korukra való tekintettel – befejezik működésüket. 2021. október 17-én Grand Finale!!(Nagy Finálé!!) címmel búcsúhangversenyt adtak a columbiai Szent János Episzkopális templomban. Műsorválasztásuk nagyon igényes, személyes és megható volt: a koncert kísérőfüzetében minden műsorszámnál röviden leírták, hogy milyen emlékeket idéz fel bennük az adott kompozíció. Arcadelt, Beethoven, Mendelssohn, Brahms és az amerikai komponisták művei mellett felcsendült Kodály Zoltán Nagyszalontai köszöntő című kórusa is. A műsorfüzet információja alapján ezzel a Kodály-művel szerettek volna tisztelegni dr. Darázs Árpád egykori nagy magyar mestere, és magyar öröksége előtt. Az énekkar rendszeresen előadta az amerikai közönségnek Kodály kórusműveit, a Nagyszalontai köszöntő utolsó előadásával ennek a hagyománynak is vége szakadt.

A „The Árpád Darázs Singers" nevű együttes feloszlásával egy korszak ért véget Dél-Karolinában. Mi, jászberényiek, jászságiak csak megköszönni tudjuk azt az áldozatos munkát, amellyel Jászberény nagy szülöttének és díszpolgárának az emlékét őrizték harmincnégy éven át az Amerikai Egyesült Államokban. Életük hátralevő részére jó egészséget és sok örömet kívánunk Robert Neese alapító karnagy úrnak és a kórus valamennyi tagjának.

Irodalom:

Kiss Henriett: Harmincéves a „The Árpád Darázs Singers". In: Redemptio, 2018. XXV. évf. 4. szám. 24.
Much Abides. A Celebration of 34 Years Singing Together. (A Grand Finale!! című búcsúkoncert kísérő füzete, alkalmi kiadvány.)

Dr. Kiss Henriett zenetörténész

VERSELŐ MAGYAROK

Földanya
Ölébe ültet, erdőt hord a hátán,
Gyümölcsök teremnek mosolya láttán.

Megfakadt vetés Nap-sörénnyel nevet,
Lélegző mezőben lelt lélegzetek.

Vizek villannak fénypikkely kupolák,
Lomb árnyék oltalmú titok törzsű fák.

Ölébe ültet, égi tüzet rakat,
Nyolcezer év álma csillag-pillanat.

Örökség
Elbújni a Nap elől, kötni fekete kendőt,
Pici palántában tisztelni az erdőt.

Zománcos lábasban mefőzni az ételt,
Jézussal együtt áldva az ebédet.

Elbújni a Nap elől, de kémlelni az utat,
Hűs vízzel csobbantón a kerekes kutat.

Vederbe, vályúba hol ezüstöt öntve,
Árnyékból fénybe lépve mindörökre.

Elbújni a Nap elől, kötni fehér köténYt,
Menyasszony ruhába a virágzó
kökényt.

Őszhajú tündérek mosolyogva intnek,
Kun-halmok álmai temetetlen kincsek.

Ereklyék
Trau vára köddé vált kincs,
ódon legendája elillant.
Egy kard, egy címer, egy ezüst pajzs,
tatár nyíl elé, ha villant.

Az Adria ölében álló,
négy öles dőlt árnyú kőfalak.
Kopott, közönyös, rég elnémult,
porladt csonttá kopott szavak.

Mintha itt se lett volna rég,
a tűz-üszkéből kisegített,
új honalapító király,
Muhi poklából menekített.

Boltív enyhében hűlt helye,
semmivé vált arany kelyhek,
de örök szeretet őriző,
a napszőke leány gyermek.

Lombok mögé bújt Hold előtt
leveszi fejéről a kámzsát,
a Duna megához öleli
mennybéli tisztaságát.

Farmosi László

Tudományos konferencia Jászapátin

Örökség és újítás. Régi mesterségek a 20–21. századi népi kultúrában címmel került megrendezésre 2021. szeptember 27-én, hétfőn 10 órai kezdettel Jászapátin, a Művészetek Házában az éves tudományos konferencia. A Túrkevei Kulturális Egyesület és a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, és közreműködő partnereik: a Jász Múzeum (Jászberény), a Városi Könyvtár és Művelődési Központ (Jászapáti) és a Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány (Jászberény) rendezvényén *Dr. Bathó Edit* etnográfus köszöntötte a megjelent előadókat és vendégeket.

Ezután Jászapáti város polgármestere, *Farkas Ferenc* köszöntötte a vendégeket, és örömét fejezte ki, hogy az idén a szervezők éppen Jászapátit választották a tudományos konferencia helyszínéül, hiszen a nyolcezer háromszáz lakosú településen nagy hagyománya van a régi kézműves mesterségeknek, még az ő ősei között is voltak mesteremberek. Ezután *Borbás Ferenc* emeritus jászkun főkapitány köszöntője következett, aki kifejtette, hogy régen Jászapátin rengeteg iparos és mesterember dolgozott, negyvenhat szűcs és szabó tevékenykedett a városban. Ezeknek a hagyományoknak a megbecsülése és éltetése fontos feladata a mai embereknek is.

De mielőtt a konferencia ismertetésébe kezdenék, néhány mondatot ejtek Jászapátiról is, ahol én még most voltam először, holott innen származtak az őseim, innen vándoroltak Kunszentmártonba, majd annak pusztájára, Mesterszállásra. Én eddig még csak átutaztam Jászapátin néhány alkalommal. Pedig érdemes tüzetesebben megnézni, megismerni ezt a jelentős jász települést, amelynek a Kisboldogasszony titulusú katolikus temploma ez egri mellett a második legnagyobb templom a környéken. Érdemes megnézni Kligl Sándor szobrászművész Szent István és Boldog Gizella szoborkompozícióját, Vágó Pál jászapáti születésű festőművész szobrát és szülőházát, az 1739-ben, a pestisjárvány után épített Szent Rozália kápolnát, és a szépen felújított régi épületeket. S ami a legtöbb: a város megbecsüli múltbeli értékeit, s ezzel párhuzamosan megpróbál új értékeket teremteni. *Gazdagító örökítés* ez, Rideg István irodalomtörténész barátom találó szavaival. A jászok valóban hűek magukhoz, a múlthoz, a jelenhez és a jövendőhöz.

A magas színvonalú rendezvény háziasszonya, *Csintalan Dóra*, a Városi Könyvtár és Művelődési Központ igazgatónője, az előadások első felének levezető elnöke pedig dr. Bathó Edit PhD,

Dr. Bagi Gábor történész
Fotó: Forgó Bence

múzeumigazgató, civil szervezeti vezető volt. Elsőként *dr. Bagi Gábor* kandidátus, történész, a Szolnoki Damjanich János Múzeum munkatársa tartotta meg előadását *A statisztikák és a valóság. Jász-Nagykun-Szolnok megye kisipara (1867–1945)* címmel, a megye és a Jászság kisiparának történetét, s ezek regisztrálását mutatta be az adott időszakban, amikor az ipar erőteljes fejlődésével rengeteg kontár is működött, amit a statisztikák nem regisztráltak. Az ipar itt elsősorban a mezőgazdaságot szolgálta, de sok parasztember is végzett ipari tevékenységet, mintegy mellékesen.

Ezután *prof. dr. Kürti László* antropológus (Lajosmizse) tartotta meg előadását *Iparkodik-e az iparos? Kérdések a régi és új mesterségekről, mesterekről* címmel, amelyben egy, a jászok által 1877-ben alapított község, Lajosmizse iparosságával foglalkozik. Ebben a községben fokozatosan nőtt a mesteremberek száma. A második világháború után azonban a Rákosi-rezsim, a szocializmus elsorvasztotta a kisipart, amelynek a hiányát a ma élők egyre inkább érzik. Hiszen sok mesterségről, emberről mondhatni, hogy utolsó iparos, utolsó mesterember a településen. Ezután *dr. Nagy Veronika* néprajzkutató (Székesfehérvár) *Miniatűr magyar Nürnberg. Játékkészítő tevékenység a székesfehérvári javítóintézetben a két világháború között* címmel tartotta meg előadását. Az 1800-as évek végén alapított javítóintézetben az elítéltek játékkészítő tevékenységet folytattak az Országos Királyi Javítóintézet keretében, amely nemzetközi fórumokon is elismert volt. Célja a fiatalok erkölcsi nevelése, munkára szoktatása volt. 1896-tól szervezett iparoktatás zajlott itt, a játékkészítés mellett szakmát is lehetett tanulni. Ez az intézmény vezetőjének, Kardos Jenőnek volt köszönhető. A második világháború után ez az intézet megszűnt.

Ezután *Andor Anna Klára* PhD-hallgató (Budapest) *A Gyöngyösbokréta-mozgalom hatása a hagyományok és mesterségek újra élesztésére* címmel tartotta meg előadását, amelyben a Gyönygyösbokréta-mozgalom történetéről beszélt, arról a mozgalomról, amely Paulini Béla kezdeményezésére 1931-től bontakozott ki országszerte. Célja a paraszti

prof. dr. Kürti László antropológus
Fotó: Forgó Bence

hagyományok, a népművészet és a régi kézművesség megőrzése, bemutatása és továbbfejlesztése volt. A parasztság megismerte a saját értékeit, és büszke volt rá. Nagyon sok település csatlakozott ehhez a nemzetközileg elismert mozgalomhoz, amely a Rákosi-rendszerben betiltásra került. Ezután *dr. habil. Örsi Julianna társadalomkutató* (Túrkeve), a rendezvény egyik létrehozója, kulcsembere *Népművészeti tárgyak, emlékek megjelenése és „elfelejtése" a lakáskultúrában* címmel tartotta meg előadását. Ebben végig kísérte a lakáskultúra, a lakásberendezés utolsó kétszáz évét, amelynek során jelentősen megváltozott a szobabelső, a berendezés. Az utóbbi évtizedekben különösen gyors volt ez a változás, a régi tárgyakat, bútorokat felváltották a gyári tömegtermékek, a falakat egyre kevesebb régi szentkép vagy régi fotográfia díszíti. Pozitív viszont az, hogy a vásárolt művészi kerámiákat is felrakják a lakás falaira.

Ezután *Dr. S. Kovács Ilona* néprajzkutató (Karcag) *Férfi és női hímzéstípusok a Nagykunságban a 18. századtól napjainkig* cím-

mel tartotta meg előadását, amelyben ismertette a tájegység egyedi népművészeti értékét, a kunhímzést, amelyet ma is készítenek egyes nagykun városokban, Karcagon, Kisújszálláson vagy Túrkevén. Régen a lányok az iskolában is végeztek varrásgyakorlatokat. A férfihímzések körébe tartozott a szűrhímzés és a szűcshímzés. Maradtak fent mintakönyvek is, mint a karcagi Szűcs Kovács

Dr. Örsi Julianna társadalomkutató
Fotó: Forgó Bence

Mihály mintakönyve, amit 1825-ben kezdett rajzolni.

Ezután rövid szünet következett, amikor meg lehetett kóstolni a finom sütményeket, pogácsákat, pereceket, valamint lehetett ásványvizet és kávét inni, és beszélgetni a témákról. A szünet utáni előadások levezető elnöke dr. habil. Örsi Julianna társadalomkutató, civil szervezeti vezető volt. Először *dr. Bathó Edit* néprajzkutató, a jászberényi Jász Múzeum igazgatója *A jász viselet és hímzés, mint a jász identitás 21. századi kifejezője* című előadása következett a jász viselet történetéről, annak mai szerencsés újjászületéséről, a ruhák valamint a jász hímzés egyre nagyobb térnyeréséről, amely a jászok önazonosságát, büszkeségét erősíti. A felújított jász viselet már eljutott a világ számos országába, s a jász hímzés felhasználása is egyre gyakoribb. A jász viseletet nagy ünnepeken használják, a jász hímzés pedig egyre több templom oltárát díszíti a Jászságban.

Ezután *Kenyeres Sándorné* civil szervezeti vezető (Szolnok) előadása következett *Népi iparművészet Jász-Nagykun-Szolnok megyében* címmel. De betegsége miatt nem tudott megjelenni, ennek ellenére tanulmánya bekerül a kötetbe. Ő a tárgyalkotó népművészet, népi iparművészet és népi kézművesség történetét tekintette át a megyében, s azt is tárgyalta, hogy ezek milyen helyet foglalnak, foglalhatnak el a mai társadalomban. Majd bemutatta a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesület tevékenységét.

Őt *Tajti Erzsébet* viseletkészítő (Jászberény) *Szabók, varrók, ruhakészítők Jászapátin* című előadása követte, amelyben végig kísérte a régi jászapáti varrók, szabók tevékenységét, amely nagy jelentőséggel bírt, hiszen a szép ruhák mindig nagyon fontosak voltak az emberek életében. Ő már gyermekkorában megismerkedett a varrással, hiszen sok példa volt előtte az alkotó kézművesség terén. Régen Jászapátiban a jeles varróasszonyok nagy elismerésnek és tiszteletnek örvendtek.

Dr. S. Kovács Ilona néprajzkutató
Fotó: Forgó Bence

Ezután *Gál-Dobos Beáta* kulturális menedzser (Jászberény) *Mesterségek, hagyományos kézműves technikák új élete a 21. században. Így csináljuk mi – Jó példák az egyesületünk háza tájáról* című előadását hallgathatták meg az érdeklődők. Ismertette a Jászsági Népművészeti Műhely Egyesület tevékenységét, amelynek a keretében a tagok régi mesterségeket, hagyományokat elevenítenek fel és szervezett formában adják tovább az érdeklődő fiataloknak, gyerekeknek. Gyakran tartanak bemutatókat, rendezvényeket, előadásokat, kézműves táborokat, összefogják a hagyományokat, régi mesterségeket éltető érdeklődő embereket.

Végül dr. habil. Örsi Julianna *A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület legújabb könyvei* címmel három könyvet ismertetett, a *Jászkunság Évkönyv 7.* kötetét, *A népi kultúra elkötelezettjei* című kötetet, valamint a *Kihívások és válaszok a népi kultúrában* című kötetet, amely az ő 70. születésnapja tiszteletére jelent meg. Ezután *Kántorné Bíró Emília*, Túrkeve város alpolgármestere mondott zárszót, amelyben értékelte a tudományos konferencia magas színvonalát, értékeket megbecsülő voltát, amelyre nagy szükség van a mai világban, s ő is, mint városvezető, aktívan dolgozik a kulturális értékek megbecsüléséért a maga területén. Ezután Csintalan Dóra, a rendezvény háziasszonya, a Városi Könyvtár és Művelődési Központ igazgatója köszönte meg a rendezőknek, az előadóknak és a vendégeknek a részvételét ezen a jó hangulatú rendezvényen.

A konferenciát ünnepi ebéd zárta a Frikandó fogadóban, ahol a konferencia résztvevői kedélyesen elbeszélgettek egymással, kicserélték gondolataikat, felemlegették közös ismerőseiket a megye kulturális és közéletéből.

Ez a tudományos konferencia valóban egy tartalmas nap, a régi értékeket ismertető, s azokat a mai életben elhelyező, éltető tevékenységek megfogalmazása, az értékeink mellett való aktív kiállás demonstrációja volt. Amely színvonalas előadásokat remélhetőleg, minél hamarabb kötetben is olvashatjuk majd. Ezt a napot a helyi rendezők mellett két személynek, a jászsági és nagykunsági kultúra két nagyasszonyának, dr. habil. Örsi Julianna társadalomkutatónak és dr. Bathó Edit néprajzkutatónak köszönhetjük, akik időt és fáradságot nem kímélve, évtizedek óta szervezik a rendezvényeket, szerkesztik, írják a könyveket, erősítve

Gál-Dobos Beáta kulturális menedzser
Fotó: Forgó Bence

bennünket emberségünkben, magyarságunkban, kereszténységünkben, jászsági és nagykunsági örökségünkben, hagyományainkban.

Kovács János helytörténeti kutató

Helytörténeti konferencia Lajosmizsén

Lajosmizse városa szépen, dinamikusan fejlődő település Bács-Kiskun megyében. Hagyománytisztelő lakói büszkék jász gyökereikre, az egykori kiváltságokra, az önmegváltásra, a redemptióra, amelyben az őseik is részt vettek, de büszkék viseletükre, meséikre, dalaikra, táncaikra is. Éppen ezért igyekeznek minél többet megtudni történelmi múltjukról, hagyományaikról. E törekvésük szép példája a tanyamúzeum és a helytörténeti gyűjtemény létrehozása, a Jász Hímzőkör megalapítása, a tudományos és helytörténeti kutatások eredményeinek kiállításokban, kiadványokban való megjelentetése, tudományos és ismeretterjesztő előadásokon való közkinccsé tétele, és az időről-időre megrendezésre kerülő helytörténeti konferenciák.

2021. október 28-án már a negyedik Helytörténeti konferencia megrendezésére került sor a lajosmizsei Városháza dísztermében, amelynek fő témája Lajosmizse 19. századi történelme volt. A népes közönséget *Horváth Sándor* kulturális szakreferens, a rendezvény főszervezője köszöntötte, majd *Hortiné Dr. Bathó Edit*, a Jász Múzeum igazgatója megnyitotta a konferenciát, hangsúlyozva a történelmi múlt megismerésének fontosságát, hiszen jelenkorunk és jövőnk is a múltra épül.

Az előadások sorát *Dr. Novák László Ferenc* néprajzkutató, a nagykőrösi Arany János Múzeum nyugalmazott igazgatója nyitotta meg, aki Lajos és Mizse települések, valamint Nagykőrös mezőváros történelmi kapcsolatát tárta az érdeklődő hallgatóság elé.

Hajagos Csaba, a ceglédi Kossuth Múzeum történész muzeológusa Lajosmizse kecskeméti Katona József Múzeumban őrzött történeti, néprajzi örökségét mutatta be. *Professzor Dr. Kürti László* antropológus, a Miskolci Egyetem tanára a Földeáki vendégfogadó központi szerepét vizsgálta Lajosmizse település kialakulásában. Az előadások sorát *Wilhelm Gábor,* a kecskeméti Katona József Múzeum régész muzeológusa zárta, aki Beruházás – Régészet – Lajosmizse 2021 címmel a település jelenkori régészeti kutatásairól beszélt.

A jó hangulatú konferencia közös ebéddel és baráti beszélgetéssel zárult.

Iris

A konferencia előadói balról jobbra - Hajagos Csaba, Hortiné dr. Bathó Edit, dr. Novák László Ferenc, Wilhelm Gábor és Horváth Sándor főszervező

Fotó: Harka Mátéfi Eszter

Csíkos Sándor nagykunkapitány köszöntése

A berekfürdői Művelődési Házban, 2021. november 27-én bensőséges és felemelő ünnepségen köszöntötték a nagykunkapitányok Csíkos Sándor Jászai Mari-díjas színművészt, Berekfürdő kunkapitányát 80. születésnapja alkalmából.

Csíkos Sándor, a kiváló drámai színész, rendező, tanár, színigazgató s immár emeritus nagykunkapitány számos kiváló darabban, főleg drámákban nyújtott feledhetetlen alakítást, eddig 194 bemutatón állt színpadra. Szophoklész, Shakespeare (7 drámájában), Csehov, Moliere, Goldoni, Schiller, Tenessi Williams, Puskin, Dürrenmatt és Dosztojevszkij műveiben mutatta meg kiváló karakterszínészi tehetségét. Feledhetetlen alakításait nemcsak a debreceni színházszerető közönség, hanem a hazai színházi világ is elismeréssel emlegeti. Szabó Magda műveiben (Az a szép fényes nap, Régimódi történet, És ha mégis, uram?, Széchenyi, Sziluett, Kiálts, város!, A macskák szerdája) kiváltképp hangsúlyos szerepeket játszott, de feledhetetlen volt Ratkó József Segítsd a királyt! című drámájában István király megszemélyesítőjeként is. Csíkos Sándor a Nagykunság irodalmi életének felkarolásával és a középiskolás diákok irodalmi vetélkedőjének, versmondó versenyének megszervezésével évről évre fontos kultúr-missziót teljesített.

Csíkos Sándor 80 éves
Fotó: Tóth Marianna

Most barátai, tisztelői és kapitánytársai körében ünnepelte kerek születésnapját. Isten éltessen Sándor, erőben, egészségben!

Dr. Bartha Júlia néprajzkutató

Csíkos Sándor köszöntése Berekfürdőn

Emléktáblát avattak Gubicz András emeritus jászkapitánynak

Nemes József regnáló jászkapitány és felesége, *Boros Ilona* adományából november 12-én, Jászkiséren emléktáblát avattak az egy évvel ezelőtt elhunyt Gubicz András emeritus jászkapitánynak. Az emlékező ünnepségre szép számmal érkeztek vendégek a Jászságból, de a két Kunság településeiről is. A vendégeket *Nemes József* jászkapitány és *Lukácsi György* polgármester köszöntötte, majd a Himnusz és a Jász Himnusz eléneklése után *Ézsiás Vencel* hagyományőrző huszárőrnagy emlékezett atyai jóbarátjára, Gubicz Andrásra. Őt *Hortiné dr. Bathó Edit múzeumigazgató* követte, aki méltatta Gubicz András munkásságát és a hagyományőrzésben betöltött szerepét. *Molnár László* tárogató muzsikája kíséretében került sor az emléktábla átadására, amelyet a jelenlévő vendégsereg beborított a tisztelet és a szeretet virágaival.

A továbbiakban közzétesszük Hortiné dr. Bathó Edit táblaavató emlékezését:

„Sokszor mondják, nincs pótolhatatlan ember. Én úgy gondolom, ez nem így van. Vannak emberek, akiknek személyét, munkáját nem lehet teljes mértékben pótolni. Természetesen az élet nem áll meg, hanem megy tovább a maga rendíthetetlen útján, csak már nem úgy, mint annak előtte.

Ilyen pótolhatatlan ember Gubicz András is, aki egy évvel ezelőtt hagyott itt bennünket, hogy az égi világban élje további életét.

Bízvást mondhatjuk, Gubicz András, vagy ahogyan mindnyájan hívtuk, Bandi bácsi, a jászsági hagyományőrzés egyik elkötelezett apostola volt. Emberségét, hagyománytiszteletét őseitől kapta örökségül, amelyet aztán a Jászság hagyományőrzésében kamatoztatott.

Gubicz András a Jászföld szülötte, és egész életében hű maradt hozzá. Itt alapított családot, s munkája is ősei földjéhez kötötte. 30 esztendeig dolgozott a mezőgazdaságban bejárva a ranglétra minden fokát. 1990-ben vonult nyugdíjba, s élete ezt követően vált csak igazán mozgalmassá.

Feleségével, Sipos Máriával 25 boldog esztendőt töltöttek el, amikor a sors elragadta tőle. Hét magányos év után, 1995-ben kötött házasságot Dr. Csejtei Erzsébet gyógyszerésszel, akivel házaséletének másik 25 boldog esztendejét élhette meg.

Milyen különös kegye is volt a sorsnak, hogy életüket éppen 1995-ben, a Jászkun Redemptio 250 éves évfordulója évében kötötték össze. Talán olyan volt ez, mint egyfajta égi jel, amely utat mutatott elkövetkezendő közös életük értékeihez.

Gubicz András egész életében kötődött a hagyományokhoz. A legrégebbi vonzódása a lovakhoz volt, hiszen végtelenül szerette ezeket a nemes állatokat. Neki magának is mindig voltak lovai, s később pedig egyik jeles támogatója lett a Jászság lovas hagyományőrzésének.

Ugyancsak több szállal kötődött a honismereti munkához is. Győri János tanár úr 1970-ben alapította meg a Csete Balázs Honismereti Szakkört, majd hamarosan létrehozták a helytörténeti gyűjteményt is. Gubicz András kezdettől fogva támogatta a szakkör munkáját nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is.

A néptánc iránti szeretete szintén régi keletű volt, hiszen lánya, veje, majd unokái is hódoltak Háthornak, a tánc istennőjének.

Az 1995-ös esztendő nemcsak a Gubicz család életében volt jelentős mérföldkő, de ehhez az évhez köthető a Jászság legújabb kori hagyományőrzésének elindulása is. A redemptio 250 éves évfordulója és az első Jász Világtalálkozó új lehetőségeket, utakat nyitott meg a jászok hagyományőrzésében. Jelentős mérföldföldkövet jelentett e téren az 1998-as esztendő is, amikor mi jászok első alkalommal választottunk jászkapitányt Ézsiás István személyében. Gubicz Andrást az a megtiszteltetés érte, hogy 2000-ben Jászkisér városa, 2002-ben pedig Jászjákóhalma község önkormányzata is őt választotta a jászok kapitányának. Ettől kezdve Bandi bácsi és Erzsike életét meghatározta a kapitányi tisztséggel járó feladatok teljesítése, és az egyre szélesebb körben kibontakozó jász hagyományőrzés. Nagy szeretettel és elkötelezettséggel végezték a kapitánysággal járó teendőket. Különösen sokat tettek II. Rákóczi Ferenc, a Rákóczi és az 1848/49-es szabadságharc, valamint a Jászkun Redemptio emlékének ápolása terén. Az ő kezdeményezésükre és támogatásukkal valósult meg Szolnokon a Damjanich János Múzeumban létrehozott Szolnoki Pantheonban Gubicz András ekegyáros és dr. Küry Albert megyei alispán emléktáblája is.

Jász-, nagykun- kiskunkapitányok és -kapitánynék Gubicz András emléktáblájánál
Fotó: Balogh Ferenc

Ugyancsak Gubicz András nevéhez fűződik a Jászsági Pálinka Lovagrend megalapításának szorgalmazása is. 2012. augusztus 18-án az ő szervezésében rendezték meg Jászkiséren a Jászság első pálinkamustráját, 2016 júniusában pedig Erős Sándor nyugalmazott pálinkafőzővel megalapították a Jászsági Pálinka Lovagrendet, amelynek legfőbb feladata a pálinka történelmi hagyományainak megismertetése, ápolása. A jászsági jó minőségű pálinkakészítés és forgalmazás hírnevének népszerűsítése, a mérsékelt, kulturált és minőségi italfogyasztás szokásának szorgalmazása.

Gubicz András nagy tiszteletnek örvendett nemcsak a jászkapitányok, de a két Kunság kapitányai között is. Mint a jászkapitányok egyik doaenje (e címért gyakran tréfásan vetélkedtek Percz László jászkapitánnyal), hallgattak szavára, adtak véleményére. Feleségével együtt ők indították el a jász- és kunkapitányok kirándulását is a magyarországi és a határon túli történelmi emlékhelyekre. A

nagysikerű kirándulások – amelyet kezdetben ők is szerveztek – még szorosabbra kovácsolták a kapitányok közötti emberi kapcsolatokat, s alkalmat adtak nemcsak a történelmi emlékezésre, de a jó hangulatú baráti beszélgetésekre, évődésekre, véleménycserékre, és természetesen a szórakozásra, kikapcsolódásra is.

Bandi bácsi és Erzsike kezdettől fogva példaként jártak elől a kapitányi feladatként vállalt teendők tartalmas végzésében. Hagyományőrző munkájuk elismeréseként 2015-ben a Jászságért Alapítványtól ők vehették át a Jászságért díjat.

A feleségével együtt töltött negyed évszázadot a családjuk körében békében, szeretetben, tiszteletben és egyetértésben élték le. De a sors kegyetlen, s amit az életünk nagy könyvébe megírtak az égiek, azt halandó ember meg nem másíthatja. 2020. november 12-én Bandi bácsit is elszólították tőlünk az égiek. Egy esztendeje már, hogy fájlaljuk hiányát. De tanulságos történetei, bölcs mondásai ma is a fülünkben csengenek, és gyakran felemlegetjük az együtt töltött évek szép és nemes pillanatait, eseményeit. De az élet folyik tovább a maga medrében, kapitánytársai továbbra is kitartóan dolgoznak a hagyományőrzésben, csak a rendezvények nélkülé már nem olyanok, mint régen.

Tisztelt emlékező gyülekezet! Emlékezni gyűltünk ma össze, emlékezni Gubicz András jászkapitányra, akit nagyon szerettünk és tiszteltünk. A tiszteletnek egyik szép példáját mutatja Nemes József regnáló jászkapitánynak és feleségének azon nemes lelkű cselekedete, amely révén Gubicz András halálának egy éves évfordulóján saját költségükön egy márvány emléktáblát állítanak. A tábla elkészült és felállításra került, itt a Művelődés Háza előtti parkban, a redemptios emlékmű szomszédságában. Önzetlen adományukért köszönet illeti Nemes József jászkapitány urat és kedves feleségét, Ilona asszonyt.

Az elkövetkező évtizedekben most már ez a tábla is őrzi Gubicz András jászkapitány úr emlékét, s hirdeti az utókornak elévülhetetlen érdemeit. De megmarad emléke mindnyájuk szívében és emlékezetében is.

Tisztelt emlékező gyülekezet! Helyezzük hát el a tisztelet koszorúit, virágait Gubicz András jászkapitány úr itt felállított emléktáblájánál. S tartsuk meg őt továbbra is jó emlékezetünkben!"

Iris

Kürti László – Terék József: *Lajosmizsei népdalok és vallásos népénekek Szomjas-Schiffert György gyűjtése 1955-ből*
Lajosmizse: Helytörténeti és Kulturális Egyesület, 2021
kották, fotók, DVD-Rom, 194 old.

2021 novemberében ünnepélyes keretek között mutatták be a lajosmizsei művelődési házban Kürti László pro-

Dr. Kürti László előadása a könyv születéséről
Fotó: Schmidt János

fesszor és Terék József népzenekutató és tárogatóművész szerkesztésében a fenti kötetet. Az anyag rendszerezését, szerkesztését és megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap támogatása tette lehetővé. Szomjas–Schiffert György (1910–2004) 1955. május 13 és 16. között Lajosmizsén végzett terepmunkát. A népzenekutató munkássá-

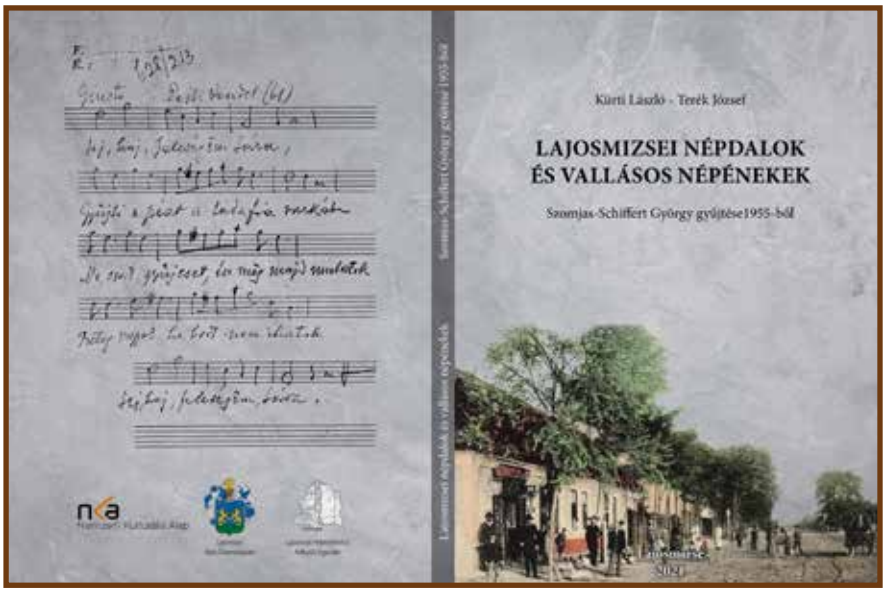

A könyv borítója

gának eredményeképpen, 119 dallam és annak számos változata került közreadásra a hiteles, korabeli dokumentációk felhasználásával. A lejegyzett énekek, a kötet részét képző DVD-ROM-on jó minőségben (ez a Zenetudományi Intézet munkatársait dicséri) hallgatható. A rögzített énekek hű képet adnak a település és közvetlen környéke vokális értékeiből, melyek sokrétűek, és rendszerezés szempontjából is figyelemre méltóak. Az úttörő vállalkozás 13 idős korú lajosmizsei adatközlő tudását érzékelteti. Többségük még a 19. század utolsó évtizedeiben született, az énekek egy részét még szüleitől, nagyszüleitől tanulta. Mivel Lajosmizse törzsökös lakossága Jászberényből települt a 19. század közepén, a katolikus vallásos népénekek hagyománya magától értetődő. Ezekből 17 darab található a kötetben, és a régi búcsújáráshoz (Mátraverebély, Máriapócs, Máriabesnyő, Jászberény, Petőfiszállás) kötődtek. A római katolikus népénekek eredetét vizsgálva kijelenthetjük: többségük ismert, ám többük évszázadokra visszavezethető egyházi liturgikus dallam. Ez jól követhető a Varga Istvánné Szalóki Teréztől gyűjtött *Előttünk tündöklik Jézus keresztje* kezdetű énekből. Az ének divatos lehetett a búcsújárók körében, így Szomjas-Schiffert még Fejes Pétertől is lejegyezte. A búcsújárók szerint az éneket csak akkor kezdték el énekelni, amikor elmondásuk szerint *„föltűnt a keresztfa az úton"*. Varga Istvánné az éneket 1905-ben tanulta Balla János búcsúvezetőtől. A zenetörténeti kutatás bizonyította a magyar

nyelvterületen általánosan ismert parlando-rubato húsvéti és búcsújáró vagy búcsús énekről, hogy fríg dallam, az ún. Rákóczi-dallamkörhöz tartozik. Egy változata táncdallamként már a Kájoni-kódexben (c. 1634–1671) felbukkan. Szövegvariánsa pedig még messzebbre, a középkori hóráskönyvekből ismert liturgikus „Salve mundi salutare" kapcsolatára utal.

A vallásos népi énekek mellett jelentős számban találhatunk lakodalmi és szerelmi dalokat, táncdalokat, betlehemes énekeket, gyermekjátékot, kevésszámú régi és új stílusú balladát vagy annak töredékét, illetve katonanótákat. A betlehemes játékok dallamai, összesen öt ének, szintén gazdag hagyományról tanúskodnak. Az eddig felgyűjtött szöveg régi betlehemes szokást idéz – négy pásztor, három angyal, háziak szereplése –, így egy sajátos folklórhagyomány rekonstruálható, amely a 19. századi használatra és a Duna-Tisza közi, valamint jászsági gyökerekre utal. A pásztorok például a *„Jászbirányi jó emberek vagyunk mi"* beköszöntő formulával térnek be a háziakhoz. Ez utóbbit példázza még Szomjas-Schiffert 68 éves adatközlője, aki édesapjától (Szalóki László) hallotta a *„Hallod-e, te bojtár, ugorj a talpadra"* dalt, aki ezt még gyermekként Jászberényben tanulta az 1840-es években.

Egyes katonanóta pontos történeti eseményhez köthető. Ezt bizonyítja például a *„Szépen szól a 38-as banda"* vagy a *„Megszólalt a 38-as banda"* című katonanóta (egy korai gramofon-felvételen 32-es banda hallható). E dal a folklorista pap Kálmány Lajos szerint eredetileg Kossuth-nótaként élhetett. Valóban, a 19. századi variációk között Kossuth Lajos, majd Ferenc József császár neve egyaránt felbukkan. Az teszi érdekessé Nagy Erzsébet és Pesti Vendel énekét, hogy „Bosnyákország"-ot és „bosnyák lány"-t említenek. Ez a Monarchia hadserege által 1878-ban megszállt Bosznia-Hercegovinára utal. A pásztor-és betyárdalok a 19. századi pusztai élet zenei hagyományának értékes maradékai.

A sokáig „hagyománytalannak" tartott új községek közül Lajosmizse emelkedik ki páratlan zenei anyagával Szomjas-Schiffert György gyűjtésének köszönhetően. A lajosmizsei dalok nagytöbbségéről elmondható az, hogy általános alföldi, Duna–Tisza közi variánsok. Az anyag összehasonlítása és kiértékelése Kálmán Lajos Kecskemét környéki és Szomjas-Schiffert György kiskunhalasi népdalgyűjtéseivel, esetleg távolabbi dél-alföldi vagy Tápió-mentén ismert dalkinccsel egy másik, alaposabb elemzés része lehet a jövőben. Ehhez hasonlóan: a lajosmizsei gyűjtés darabjait a jászsági népdalokkal együtt lesz majd érdemes összevetni. Annyi azonban már bizonyosnak tűnik: a gyűjtemény igen változatos és kevert összetételű folklóranyag, amelyben a környékbeli és távolabbi régiók népdalai egyaránt megtalálhatóak. Ez is jól illusztrálja, hogy a lajosmizsei adatközlők híven megőrizték a jászsági énekhagyományt, és gazdagították is azt az átvett környékbeli dalokkal, szokásokkal.

A kutatási körülmények nem tették lehetővé Szomjas-Schiffertnek az alaposabb gyűjtést. Nincsenek régi pásztoremberek az adatközlők között, ahogyan a muzsikusdinasztiák tagjai sem, így a hangszeres népzenét sem ismerhette, ismerhettük meg. Hasonlóan nagy vesztesége a népzenekutatásnak az, hogy a gyűjtő nem kereste fel a szomszédos Ladánybenét, amely teljes egészében Jászladányból települt, és Kerekegyházát, amely viszont a jászárokszállásiak énektudásáról adhatott volna számot.

A kötet végén az adatközlők felsorolása, a népdalok adatainak táblázata, és a betűrendes mutatója található. A népzenei anyag lektorálást dr. Fehér Anikó végezte el, a kivitelezés pedig a Tápió Nyomda szakmai munkáját dicséri. A kötetet Basky András polgármesteri köszöntője vezeti be. Ezt követi professzor Kürti László történeti-néprajzi tanulmánya, majd Terék József népzenei elemzése. A helytörténeti kutatás fontosságát mutatja egy archív fotósorozat, amely a 20. századi nagyközség változó és változatos zenekultúrájáról ad számot. A Lajosmizsei népdalok és vallásos népénekek nemcsak úttörő vállalkozás, hanem ahogyan Terék József fogalmaz: *„Magyarország számára is hiánypótló kulturális örökségvédelmi kiadvány, hiszen ismét közkinccsé válik Szomjas–Schiffert György Lajosmizsén, 1955-ben végzett munkássága, melynek eredményeképpen a közreadott kották, szövegek, valamint archív hanganyagok által megismerheti mindenki a korabeli Lajosmizse területén élő emberek életmódját, sorsát, gondolatait, tájnyelvi értékeit, melyek mindegyike fontos üzenetet hordoz a 21. század embere számára: ismerjük meg múltbéli értékeinket, merítsünk belőle a jelenben és fordítsuk mindezt a jövő nemzedéke számára, a köz javát szolgálva"!*

Miskolczy Mária néprajzkutató

Helyi értékek napja a kunszentmártoni járásban

Nagyon szép és felemelő ünnepségre került sor 2021. október 2-án, szombaton Kunszentmártonban a Szabó Gyula Művelődési Házban. A helyi érték napjának megtartására került sor, amelyen Kunszentmárton és a járás egyéb települései bemutatkozhattak, megmutathatták a helyi értéktárakba bevett értékeket, sajátosságokat, amelyek a település múltját, anyagi és szellemi értékeit, a lakosság önazonosságát, identitását szolgálja. Nagyon fontos és lényeges dolgok ezek a mai felfordult, elgépiesedett, értékeken átgázoló világunkban.

A rendezvény délelőtt 10 órakor kezdődött a Szabó Gyula Művelődési Házban. Szabó Gyula (1930–2014) Kunszentmárton nagy szülöttje, a Nemzet Színésze, Kossuth-díjas színművész, akire méltán lehetnek büszkék a kunszentmártoni (és mesterszállási) emberek, hiszen belopta magát úgy a gyerekek, mint a felnőttek szívébe. A *Magyar népmesék* feledhetetlen hangú mesélője, az igazságosztó népi hős, Buga Jakab *A Tenkes kapitánya* című filmben, a *Robog az úthenger* dörzsölt Józsija, a *Kinek a törvénye* című film gátlástalan kommunista kiskirálya, alföldi citerás betyár és Deák Ferenc ábrázolása egyként belefért művészi skálájába. Jeles szinkronszínész is volt, *Columbo* nyomozó magyar hangja mindannyiunk régi jó ismerőse.

A rendezvény háziasszonya *Dezső Dóra*, a kultúra fáradhatatlan munkása volt. A regisztrálás után a vendégek színes fotókon megtekinthették a már a megyei értéktárba is felvett nagykun értékeket: a kunszentmártoni Balla Tibor tekerő- és citeraművész, a túrkevei Korda- és Finta-testvérek tevékenysége, az országos hírű Juhászfesztivál, a mezőtúri Badár Balázs kerámikus vagy a földikutya-populáció.

De lehetett reggelizni finom szendvicseket és a kunszentmártoni a barátfülét, de lehetett kávézni is. Nagyon szép volt a helyi kiállított anyag is, a híres kunszentmártoni szűcsök munkái, Bozsik Kálmán-kerámiák, Barna Gábor és Józsa László könyvei, Seres Katalin zsírkréta-rajzai és *A pusztai vadóc* című könyve, Ország László kézimunkái és Mucsi Ferenc kerámiái. De gazdag és szép volt az öcsödi és a tiszakürti kiállítás is.

Dezső Dóra beköszöntő szavai után a szintén kunszentmártoni értékek közé tartozó *Balla Tibor* tekerő- és citeramuzsikájában gyönyörködhettek a résztvevők.

Ezután *Wenner-Várkonyi Attila* Kunszentmárton polgármestere mint házigazda megnyitotta a rendezvényt. Röviden ismertette a város történetét, s örömét fejezte ki, hogy sikerült ezt a rendezvényt megszervezni, amelyet 2019-re terveztek, de a vírus miatt elmaradt. Ezután köszöntötte Farkas Ferencet, Jászapáti város polgármesterét és feleségét, hiszen 2014 óta Jászapáti és Kunszentmárton testvértelepülések. Ezután *Rózsa Lajos,* a Megyei Közgyűlés tagja köszöntötte a vendégeket, és a helyi értékek fontosságáról beszélt, amelyek megőrzése, megélése és felmutatása nagyon fontos feladat napjainkban. A mai kormányzatnak is fontos célja a vidék lakosságának anyagi és kulturális felemelkedése. Ezután *Farkas Ferenc,* Jászapáti polgármestere köszöntötte a vendégeket és örömét fejezte ki, hogy részt vehet a testvértelepülés szép és felemelő ünnepségén.

A megnyitó beszédek és köszöntések után Jászapáti város (ahonnét őseink Kunszentmártonba jöttek) egy fontos kulturális értékében gyönyörködhettünk, több mint félóráig. A Jászapáti Ifjúsági Néptáncegyüttes lépett fel gyönyörű jászsági táncokkal és gyönyörű jász viseletekben, amelyek használata az utóbbi évtizedekben „jött divatba" úgymond, elsősorban dr. Bathó Edit etnográfus példamutató tevékenysége által. A táncosok szinte életre keltették a jászok történetét, kitáncolták évszázadok reményeit, kínjait, örömeit, fájdalmait, áhítatát, küzdelmeit, könnyeit és mosolygását, eltáncoltak munkát, szerelmet és halált. A közönség hatalmas tapssal köszönte meg a vérpezsdítő táncokat, énekeket és zenét.

Ezután *dr. Horváth Zsolt* (Hungarikum Bizottság, Budapest) tartotta meg előadását a hungarikum mozgalomról, az értéktárakról, tapasztalatokról és néhány jól bevált gyakorlatról. Majd *Rónyai László,* a Nemzeti Művelődési Intézet Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Igazgatóságának igazgatója előadása következett az értéktárak megszervezéséről. Ezután *dr. Barna Gábor* professzor, néprajztudós beszélt a kunszentmártoni értékekről, mint az értéktár vezetője és lelkes szervezője, aki maga is Kunszentmárton egyik kulcsembere és nagy értéke.

Ezután következett Kunszentmárton 300 éves újratelepülési emlékművének megkoszorúzása. Ez az emlékmű 2019-ben készült el, egy vörösmárvány kereszt a templom mellett, ahol régen az első „megszállókat" temették el, így Radics István jászapáti bírót is. Itt Farkas Ferenc Jászapáti polgármestere méltató szavai után következett az emlékmű megkoszorúzása. Itt Farkas Ferenc, Wenner-Várkonyi Attila polgármesterek, valamint dr. Barna Gábor professzor koszorúzott. Közben méltóságteljesen megkondult a Nagytemplom harangja, mintegy fokozva a koszorúzás ünnepélyességét. A déli harangszó elhangzása után az emberek áhítatos szívvel és emelkedett lélekkel elénekelték nagy nemzeti imádságunkat, a Himnuszt.

Ezután a közönség visszavonult a Szabó Gyula Művelődési Házba, ahol következett a ünnepi ebéd, amelyben megismerhették a résztvevők Kunszentmárton és a környék gasztronómiai értékeit is. A barátfüle után finom marhapörkölt, töltöttkáposzta, rántott szelet és egyéb finomságok várták a szellemi munkában megéhezett kedves vendégeket, bizonyítva, hogy a kunszentmártoniak mindig mesterei voltak a sütésnek-főzésnek, a finom ételek elkészítésének. A barátfüle és a csíramálé egyébként bekerült a kunszentmártoni értéktárba. A finom ebéd után ki-ki egy kávé elfogyasztásával igyekezett szellemi frissességét fenntartani.

Amire szükség is volt, hiszen dr. Barna Gábor professzor, néprajztudós két gyönyörű könyvet mutatott be, amelyeket ő is szerkesztett és részben írt is. *Az Örökségünk Kunszentmárton értéktárából 1. és 2. kötete* került bemutatásra, amelyeket még újabb kötetek követnek majd. Ezekben dr. Barna Gábor mellett cikket írt Józsa László, Tóthné Barna Mária és Herczeg László könyvtáros, az értéktár bizottság egyik tagja is. Ezután a kunszentmártoni Nőklub énekkara gyönyörű népdalokat és nótákat énekelt, majd a *Helyi értékeink* című kiállítás megnyitása és megtekintése következett. Ezt követően dr. Barna Gábor egy-egy, könyvekből álló ajándékcsomagot adott át a kiállító települések képviselőinek. Öcsöd község képviseletében részt vett többek között Jordán Ágnes néprajzkutató, a József Attila Emlékház vezetője, Pasztelyákné Izbéki Rózsa, a Pantó Antal Hagyományőrző Klub vezetője és Gál Imréné Ilonka klubtag is.

Ezután kerekasztal-beszélgetésre került sor, amelyen részt vettek a megyei, a kunszentmártoni, az öcsödi és a tiszakürti értéktár bizottságok vezetői, tagjai, valamint az ünnepség vendégei. Ezt dr. Barna Gábor professzor vezette, aki többek között példaértékűnek említette a mesterszállási *Falufigyelő* több mint 30 éves működését, valamint a *Régi mesterszállási családok és Régi mesterszállási történetek* című könyveket. A kerekasztal-beszélgetésen sok gyakorlati dolog megbeszélésre került, például az is, hogy milyen fontos szerepük van a kulcsembereknek egy-egy település kulturális életében, a szellemi értékek éltetésében és továbbadásában. S arról, hogy ahol még nem működik települési értéktár, ott igyekezzenek azt létrehozni, hiszen minden településen vannak épített, természeti, szellemi, művészeti értékek és jeles alkotó emberek is. A jelen kormányzat célja is az, hogy ezzel is erősítse a magyar vidék életképességét, az emberek önazonosságát, szülőföldszeretetét és erkölcsi értékeit.

A nap méltó befejezése volt *Dezső Dóra* és *Szűcs Miklós* szép műsora a szülőföld szeretetéről, amelyben Dezső Dóra a magyar költészet nagy alakjait szólaltatta meg, mint Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Ady Endre, Reményik Sándor, József Attila és Radnóti Miklós. Szűcs Miklós pedig gyönyörű magyar népdalokat válogatott az alkalomhoz illően. A zárszót dr. Barna Gábor professzor mondta, jó és hasznos munkát kívánt mindenkinek a maga munkájában, a maga településén, a maga hivatásában és küldetésében.

Kovács János helytörténeti kutató

PARASZTHÁZ ELADÓ

Kiskunlacházán egy 1856-ban épült, felújított néprajzi paraszthház, gazdag gyűjteménnyel, életjáradék fejében eladó. Érdeklődni lehet: 30/279-5779

Szatócsbolt Múzeum nyílt a régi Perlaky-házban Jászapátin

Szatócsbolt, Boltmúzeum – Közösségi tér nyílt az egykori polgári Perlaky-házban Jászapátin. Az önkormányzat évekkel ezelőtt célul tűzte ki az István király úton található értékes épületek megmentését, a homlokzati elemek, ornamentikák visszahelyezését.

A Szatócsbolt Múzeum ünnepélyes átadása *Fotó: Illés Anita*

Ezzel a huszadik század eleji településképet és a kor hangulatát szeretnék visszaállítani. Pályázati támogatásból felújították többek között a Horváth-házat, ahol jelenleg a bölcsőde működik. Megújult a Korsós-ház és befejeződött a Perlaky-ház rekonstrukciója is, melyet október 29-én ünnepélyes keretek között adtak át. Az évekig üresen álló ingatlant az önkormányzat megvásárolta a családtól, majd a terület- és településfejlesztési operatív program pályázatán elnyert mintegy százhetvenmillió forintból felújította az épületet. Az értékőrző beruházásnak köszönhetően a Perlaky-ház új funkcióval bővült, a helyi értékek erősítésén túl turisztikai célokat is szolgál. A Szatócsbolt Múzeumban régi idők boltjainak hangulatát idézik fel, ahol kiállítással állítanak emléket az 1910 és 1950 között jellemző kereskedelmi kultúrának. A gyűjtemény gazdag anyagából megtudhatjuk, hogy a Sopron megyéből származó üzletember, Perlaky József jászapáti születésű felesége, Vágó Piroska révén került a városba. Impozáns megjelenésű üzlete valamikor három üzletrészből és egy raktárból állt, a helyiek körében nagy népszerűségnek örvendett. Perlaky József később nagykereskedői tevékenységet is folytatott, a környező települések boltjait is ellátta áruval. Kereskedése azonban nem működhetett sokáig, mert 1948-ban államosították az üzletet a raktárhelyiséggel együtt. A boltmúzeumban bemutatják a 20. század első felében Jászapátin működő kereskedelmi vállalkozásokat. A Perlaky család üzlete mellett ismertetik többek között Csécsei János cukrászdájának, Koczka Andor könyv-, papír és írószer kereskedésének, valamint Varga Aladár boltjának történetét is. A Jászapáti a Mi Városunk Alapítvány kiadásában jelent meg a Régi idők boltjai című kis füzet, amelyben három nagyobb üzletet, Varga Aladár, Perlaky József és Koczka Andor boltjait mutatják be.

Kiállítással emlékeznek a régi kereskedelmi kultúrára *Fotó: Illés Anita*

A Szatócsbolt Múzeum avató ünnepségén elsőként *Pócs János,* a térség országgyűlési képviselője mondott köszöntőt, melyben kiemelte a város hagyományait őrző fejlesztés jelentőségét. A projektet még alpolgármesterként *Borbás Zoltán,* a megyei közgyűlés alelnöke álmodta meg, aki az eseményen felidézte a Perlaky-ház történetét, és köszönetet mondott a családnak az elképzelések támogatásáért. *Farkas Ferenc* polgármester elmondta, hogy a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeummal együttműködve alakították ki a boltmúzeumot az épületben, ahol korabeli tárgyak is helyet kaptak. *Dr. Török Róbert,* a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum igazgatója köszöntőjében hangsúlyozta, hogy nemcsak egy szatócsbolttal, hanem olyan közösségi térrel gazdagodott a város, amely összehozza az embereket. A múzeum munkatársai szintén részt vállaltak a bolt hiteles rekonstrukciójában, tudományos és ismeretterjesztő élő interjú tartalom kidolgozásában. A Perlaky-házból az 1970-es években begyűjtött régi tárgyak, eszközök visszakerültek egykori helyükre, így már a boltmúzeum tárgyi emlékeit gyarapítják. A kézművesházként is funkcionáló közösségi tér helyet ad majd a városban működő kézműves köröknek. A két foglalkoztató egyikében hímző, csipkeverő és varró műhelyt, míg a másikban fafaragó és modellező műhelyt alakítanak ki, ahol az érdeklődők kipróbálhatják ezeket a kézműves tevékenységeket és megismerkedhetnek a jász motívumvilág kincseivel, a Jászság hagyományaival. A szalagátvágást követően *Kocsis Sándor* plébános megáldotta a megújult Perlaky-házat.

Illés Antia újságíró

Egyesületi kirándulás Ceglédre és Jászkarajenőre

Baráti társaság, érdekes látnivalók, kifogástalan idegenvezetés, kellemes időjárás, ízletes ebéd. Egy tökéletes kirándulás „hozzávalói" mind rendelkezésre álltak szeptember 18-án, így a Jászalsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesület tagjai újabb emlékezetes napot töltöttek együtt – ezúttal Cegléden és Jászkarajenőn.

Az „Alföld Kapuja" megnevezéssel büszkélkedő város szlogenje szerint „Cegléd több mint gondolnád". A városban töltött tartalmas nap a vendégcsalogató formula valóságának megyőző bizonyítékát adta.

A több mint 100 éves impozáns városháza elegáns dísztermében tartott várostörténeti tájékoztatást követően az egyesület tagjai a Kossuth Múzeumba látogattak. A múzeum az ország leggazdagabb Kossuth-gyűjteményével, Kossuth Lajossal és családjával kapcsolatos relikviákkal rendelkezik. A tárlatot bemutató igazgatónőt, Reznák Erzsébet történészt név szerint is meg kell említeni magával ragadó, informatív előadása miatt. Minden magyar település őrzi Kossuth emlékét utcanevekkel, köztéri szobrokkal, intézménynevekkel, azonban Cegléden a Kossuth-kultusz megérinti a látogatót. Kossuth Lajos 1848. szeptember 24-én mondott toborzóbeszéde indította útjára ezt a hagyományt, melynek méltó elismeréseként a „Kossuth-kultusz ceglédi hagyománya" 2014. évben felkerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére.

A zeneművészek és zenebarátok körében nemzetközi hírnévnek örvend a ceglédi evangélikus templom Bach-orgonája. Az egyesület tagjai egy rövid komolyzenei bemutatón gyönyörködhettek a neves hangszeren előadott ismert darabokban.

A köztéri szobrok közül a város első köztéri szobra, az 1902. szeptember 18-án felavatott Kossuth szobor külön kiemelést érdemel. Avatásán Kossuth Lajos két fia is jelen volt, másolata pedig New Yorkban található. A szobor az ismert ünnepségeken túl egy helyi hagyománynak is helyszíne. A ceglédi nők minden évben szegfűcsokorral emlékeznek itt meg Kossuth haláláról.

Ceglédtől egy ízletes ebéddel búcsúzva „hazai tájakra", a testvértelepülésre, Jászkarajenőre vezetett az út. A Nagyboldogasszony templom megtekintése után Palya István polgármester kötetlen beszélgetés során ismertette a település közelmúltbeli eredményeit, valamint fejlesztési koncepcióit. A két település közötti élő kapcsolatnak köszönhetően a közös élmények felelevenítésén túl újabb lehetséges jövőbeli programok is megfogalmazódtak.

Az eseményekben gazdag nap igazolta azt a klasszikus igazságot, mely szerint tartalmas programokért és új élményekért nem kell messzi tájakra utazni, a bennünket körülvevő értékeket kellő nyitottsággal felfedezhetjük.

Dr. Körei Nagy Katalin hagyományőrző

Csoportkép a jászkarajenői templom előtt ***Fotó: Körei Nagy Kristóf***

Lapunk szerzői

Dr. Bartha Júlia néprajzkutató, Karcag
Dr. Bathó Edit néprajzkutató, a Jász Múzeum igazgatója, Jászberény
Bognár Mária újságíró, Budapest
Csörgő Terézia, a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott kémia-biológia szakos tanára, Jászberény
Farmosi László amatőr költő, Hatvan
Illés Anita újságíró, Jászberény
Dr. Kiss Henriett zenetörténész, Jászberény
Kovács János helytörténeti kutató, Mesterszállás
Dr. Körei Nagy Katalin hagyományőrző, Jászberény
Metykó Béla helytörténeti kutató, Jászberény
Miskolczy Mária néprajzkutató, Lajosmizse
Sárközi Ágnes helytörténeti kutató, Jászberény
Dr. Selmeczi László nyugalmazott régész, Budapest
Dr. Szabó János helytörténeti kutató, Kunszentmárton
Vincze János Farkas levéltáros, Szolnok

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2022. február végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2022. január 21-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

***

Lapunk a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége, a Nagykun Hagyományőrző Társulás és a személyi jövedelem adó 1 %-nak támogatásával jelenik meg.

Nemzeti Kulturális Alap

REDEMPTIO
A jász és kun települések honismereti lapja
Megjelenik kéthavonta
Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai: Bugyi Gábor, Kókai Magdolna, Papné Varga Bernadett
Előkészítési munkák: Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett
A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu
ISSN 1218-9553
Nyomdai kivitelezés: Creatív Color Stúdió Kft. Tel.:30/230-4521 • www.ccstudio.hu